

PÕLVA ÜHISGÜMNAASIUM

MAIA LUHAMAA

12.A KLASS

STIILIVÄRVINGUGA SÕNAVARA SEOS MEEDIA TEKSTI SÕNUMIGA

JUHENDAJA VANEMÕPETAJA M. PINTSON

SISSEJUHATUS

Suhtluse eesmärgiks nimetatakse info edastamist, uute teadmiste hankimist ja olemasoleva info analüüsimist. Sageli on suhtluse eesmärgiks ka mõjutada kellegi mõtlemist, arvamust või tegevust. „Sõnumi eesmärk ja mõju on huvitanud tekstiga tegelejaid antiikajast alates.“ (Kasik 2007: 93) Tänapäeval on rohkem uuritud üldisi keelekasutust juhtivaid tunnuseid ja seaduspärasusi, et kasutada argumenteerimisvõtteid, millega on hea lugejat omapoolsete väidetega mõjutada. Meedia muudab vahel keerulistest probleemidest arusaamise mõistetavamaks ja lihtsamaks.

Uurimistöös toetusin peamiselt Tiit Hennoste, Reet Kasiku ja Külliki Kase meediateksti analüüsiga seotud materjalidele, sest nemad on ulatuslikult tegelenud meediakeele, -stiili ja mõjutamise uurimisega.

Mõtte uuesti ajakirjandusvaldkonda süüvida andis minu sisuline juhendaja. Positiivse tagasiside sain ka ajakirjaniku ja meediadoktorandi Marju Himma retsensioonist 10. klassis tehtud uurimistööle „Stiilivärvinguga sõnavara ajalehekeeles“, mille saatsin Akadeemiakesele õpilaste teaduslike uurimuste konkursile. Sealt saadud mõtted innustasid uurimist edasi arendama. Marju Himma kirjutab minu töö tagasisides nii: „Esmalt tunnustan töö autori julgust teemavalikul – tegu on aktuaalse küsimusega ning selle uurimine on töömahukas, kuid

väga tänuväärne. Seda seepärast, et just nõnda kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit ühendades saab uurija juhtida ajalehete toimetuste tähelepanu parandamist vajavatele kohtadele töökvaliteedis. /- - / Töö tugevused on kindlasti selle aktuaalsus ja põhjalikkus, millega empiirilist materjali on kogutud. Veidi veel ning sellest materjalist annaks juba ülikoolis seminaritöö kirjutada. Sestap väärrib konkreetne uurimus kindlasti edasist arendamist-kirjutamist. Kuna autor väidab, et teema teda tõesti huvitab, siis uurimusega edasi tegelemine tuleks talle kindlasti kasuks.“ Kuna eelnev uurimistöö pakkus nii pinget kui ka rõõmu ja huvi, siis otsustasin oma tööd jätkata.

Et teemat edasi arendada, valisin eesmärgiks uurida täpsemalt, millist stiilivärvinguga sõnavara kasutavad eri sihtgrupile mõeldud väljaannete ajakirjanikud oma sõnumi lugejatele edastamiseks ja nende mõjutamiseks. Kuna ma polnud ajaleheartiklite sõnumi ja stiilivärvinguga sõnadega lugejaskonna mõjutamise seotusele varem mõelnud, tekkis soov uurida antud seoseid, samuti arvamusi-, uudis- ja olemusloo erinevat keelekasutust ning selle mõju lugejale.

Oma töös võtsin taas uurimise alla 2009. aasta 26. novembri Maalehe (ML) ja 7. detsembri Õhtulehe (ÕL) (sulgudes olevaid lühendeid kasutan töös), kuna olin eelnevalt mõlemad ajalehed läbi töötanud. Uurimistöösse valisin kummastki ajalehest kaks uudislugu, arvamislugu ja olemuslugu, mille kohta tegin nii sisulise kui keelelise analüüsi. Kirjutasin välja artiklites esinenud stiilivärvinguga sõnavara, selle kasutamise eesmärgi, analüüsisin sõnakasutuse võimalusi lugeja mõjutamisel, erinevate meediaväljaannete sisulist eesmärgistatust ja vaatluse all olevate lehtede sihtgruppe. Samuti ühendasin teooria lugude analüüsiga.

Töö koostamisel püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Missugune on kummagi ajalehe keelekasutus?
2. Kas taoline keelekasutus on eesmärgistatud ja taotluslik?

1. ÜLEVAADE MEEDIA MÕJUTUSEST JA MEEDIAEETIKAST

Meedia vahenditeks on televisioon, ajalehed, ajakirjad, internet, raadio, telefonid, muusika, raamatud jne. Me elame meediaühiskonnas ja suure osa teabest vahendab meile meedia. Maria Murumaa (<http://hansameedia.wordpress.com/meedia-oppematerjalid/>) arvates taasloob meedia meile reaalsuse.

Meedia täidab olulist rolli meie elus. Esiteks on meedia informeerija. Ta vahendab meile nii uudislikku kui ka praktilist teavet. Teiseks on meedia korraldaja. Ta ühendab inimesi.

Kolmandaks on meedia väärtustaja. Tänu talle on meil enam-vähem ühised väärtushinnangud ja üldised käitumisnormid. Meedia suurendab erinevate inimeste ühtsust ja sidusust. Neljandaks on meedia meelelahutaja, mis aitab inimesel väljuda rutiinist ning puhata. Tihtipeale aitab meelelahutus peletada ka üksindust. Minu arvates tekib tänapäeva ühiskonnas vahel olukord, et meelelahutust on liiga palju. Selle taga võib olla meedia kollastumine. Maria Murumaa on välja toonud mitmed metafoorid, mida kasutatakse ajakirjanduse kohta, nt *ajakirjandus kui ühiskonna valvekoer, ajakirjandus kui ühiskonna peegel* jt (*Ibid.*). Oma uurimust tehes leidsin ka mina ühe metafoori: „*Ajakirjandus on raskelt haige.*“ (ÕL: 8)

Meedia mõjutab meid, meedia sisu mõjutavad ajakirjanikud, allikad ja väljaannete omanikud. (*Ibid.*) Ajakirjaniku mõju vähendavad uudisväärased tunnused: värskus, mõju lugejale, geograafiline asend, erakordsus, päevakajalisus, tuntud isikud, konfliktid. Kuid ajakirjanik teeb vastavalt oma haridusele, professionaalsusele, väärtushinnangutele ja suhtlusringkonnale oma otsuse, mida ja kuidas ta avaldab. Olulist rolli mängib ka allika, reklaamiandjate ja meediavastuvõtjate mõju. Sellest tulenevalt peaks väljaannetes olulisemal kohal olema lugejaskonna huvid.

Ajakirjanik või toimetuse peab võtma vastutuse avaldatu eest. Kui on tehtud faktiviga, siis peab avastaja pöörduma autori poole ning siis tuleb täpsustada, millise ajakirjanduseetika koodeksi punkti vastu on eksitud. Hiljem tuleb lugu avaldada paranduste ja vabandustega.

Maria Murumaal on välja toodud mõte: „Iga ajakirjanik on täpselt nii hea, kui on tema allikad.“ (*Ibid.*) Infoallikad võivad olla suulised (intervjuud) ja kirjalikud (dokumendid). Et oleks hea ja korralik/terviklik uudis/artikkel, peab autor toetuma mitmele allikale. Esimeseks allikaks, mida autor saab kasutada, on isiklik viibimine sündmuskohal, et märgata olulist informatsiooni ja see üles märkida. Teiseks allikaks on sündmuses osalejad, tunnistajad jne, kellelt saab värskemaid emotsioone ja infot. Kolmandaks allikaks on pressiesindajad. Kahe viimase allika korral on oht saada mitteusaldusväärset infot. Neid peaks ajakirjanik kasutama äärmisel vajadusel. On olemas ka kirjalikud allikad, näiteks ajakirjaniku enda andmearhiiv, teatmeteosed ja interneti andmebaas vm, mida autor saab kasutada.

Ajakirjanik võib oma loos kasutada tsitaate ja/või parafrase ehk selgitavat ümberjutustust. Kindlasti peab ajakirjanik viitama allikale. Suuliste allikate identifitseerimisel kasutatakse perekonnanime koos eesnimega, vanust, ametit, mis annab palju infot isiku kohta. Harvemal juhul kasutatakse allika füüsilist välimust, kuid sellega saab autor väljendada oma arvamust, kuidas inimene näiteks vesteldes käitus.

Enne intervjuud peab ajakirjanik teavitama, mis eesmärgil ta vestleb. Enne vestlust tuleb selgeks teha ka see, kas ajakirjanik võib hiljem selle avaldada. Eriti kaitsetud on lapsed,

vanurid ja vaimse puudega inimesed, kellega juttu tehes peab luba küsima vanemalt või hooldajalt.

Meedias valitseb sõnavabadus. Vale informatsiooni edastamise tulemusel võib ajakirjanik/toimetus kaotada lugejaskonna silmis oma usaldusväärsuse. Meedias avaldatut reguleeritakse seadustega.

Inimesed omavad meedias erinevat staatust. Avaliku elu tegelased on president, ministrid, popstaarid, sportlased jne. Avaliku elu tegelased piiratud ulatuses on sündmusega seotud isikud. *Eksperdid* annavad olukorrale oma eksperthinnangu. *Tavalised inimesed* on harva meedia huviorbiidis. Kaitsetud inimesed on lapsed, vanurid, puudega inimesed, kelle eest vastutab lapsevanem või hooldaja. (<http://hansameedia.wordpress.com/meedia-oppematerjalid/>)

„Difamatsioon on mõne isiku või asutuse kohta häbistavate (ka tõele vastavate) asjaolude avaldamine.“ (*Ibid.*) Ajakirjandusest võib leida laimu ja solvamist, mis on isiku häbistamine või haavamine. Minu jaoks vähem tuntud on *leim*, mis on internetti paisatud mõnitav või vihastava sisuga sõnum.

Selle peatüki kirjutamisel toetusin Maria Murumaa meediateemalisele õppematerjalile (<http://hansameedia.wordpress.com/meedia-oppematerjalid/>) ning uurisin ka Eesti ajakirjanduseetika koodeksit (EALL 1998)

2. STIILIVÄRVINGUGA SÕNAVARA ROLL TEKSTI SÕNUMI EDASTAMISEL

Teksti stiilivärving oleneb sõnavalikust. Tuginedes artiklites esinevale sõnavarale, mida uurisin, võin väita, et tänapäeval kasutab enamik ajakirjanikest meelsamini stiilivärvinguga kui neutraalset sõnavara, kuna samad mõtted on võimalik edasi anda mitmel erineval viisil, kasutades sünonüüme või ligilähedase tähendusega sõnu, näiteks *must: tuhm ja tume; pois: noormees, poisike, teismeline*. Enamasti on nende valikute puhul üks sõnadest neutraalne ja teised varjundiga sõnad. Näiteks *poiss* on tavaline kõnekeeles kasutatav sõna, *noormees* ametlikumas stiilis kasutatav ning *poisike* väljendab hellitust. „Stiilivärvinguliseks saab teksti või mõtte muuta kasutades kirjakeelt, kõnekeelt, murrete või ka erikeelte sõnavara.“ (Hennoste 1996: 38)

Teksti mõtet võivad värvikamaks muuta ka vulgarismid ehk labased sõnad (nt *raisk, kurat, sitapea*), barbarismid ehk võõrkeelsed sõnad (nt *okei, tšau, copy*), õpilassläng (nt *esta, õpa, mata*). „Mõned ajakirjanikud on hakanud oma tekstides kasutama juba ununema kippuvaid

sõnu ja murdevorme: *toona, rehkendama, möllima, meldima, lännik, elik, säääl, pääl, on villand*“ (Kasik 2004: 9). Ajalehtedes leidub sageli märglevat keelekasutust. Poliitilistes ja äriuudistes on kasutusel vanaaegne puine ja bürookraatlik ametikeel. Tänapäeval kasutatavad piltlikud väljendid erinevad sageli vanadest ütlustest. Enam ei öelda, et *astutakse rehale*, vaid pigem *astutakse ämbrisse*. Spordi- ja teatrikeelest on väga palju üle võtnud poliitikud: *parteide võidujooks, konfliktide lavastamine, läbirääkimised on lõpusirgel*.

Keel muutub kogu aeg ja igal pool. Tekib palju uusi mõisteid ja nende jaoks on vaja ka uusi sõnu. Kasutusse on võetud ka palju vanu mõisteid, aforisme, vanasõnu ja väljendeid. Ajakirjanduse vaheldusel on inimesteni jõudnud uusi ühiskonnakorda kajastavad sõnu: *maksuamet, tulumaks, maksuvaba miinimum, ravikindlustus, haigekassa, eurokõlblikkus, turvafirmad, tõukefond*. Igapäevase elu osaks on saanud ka sõnad *hullulehmatõbi, intiimteened, prügikastiinimene, kantpea*. Tänu ajakirjandusele on võetud kolme kuu jooksul kasutusele päris mitu uut sõna: *kirsturaha* (ÕL: 6), *ökoliikujad* (ML: 6), *hobusport* (ML: 16), *meeleränne* (ML: 25), *telešou* (ÕL: 15)

2.1. STIILIVÄRVINGUGA SÕNAVARA JAGUNEMINE

Argikeel on keel, mida kasutatakse igapäevases suhtluses. Argikeel erineb kirjakeelest selle poolest, et pole kindlaks määratud vorminõudeid ning keel on vabam. Argikeeles pole ilukirjanduskeele emotsionaalsust, teadus- ja ametliku keele ratsionaalsust. (EKK: L30)

Kergemate teemade puhul (kultuur, sport, kuriteod ja õnnetused), mida ajakirjanik ise käsitleb, on valitsemas argine ja slängisugemetega kõnekeel inglise jm laenudega.

ÕL kasutab oma reportaažides üsna vabalt argikeelt, madala stiiliga väljendeid ning vandesõnu. (Kasik 2004: 12) Näiteks: *ühe jakobsoni asemel* (ML: 2) – '500 krooni asemel', *moodne minikohuke* (ÕL: 12) – 'väike kohupiimatoode'.

Släng on mingi grupi inimeste omavaheline suhtluskeel. Släng on looming, millega kõneleja väljendab oma vabadust, protestivaimu ja huumorimeelt. (Keeleveeb:23.03.2010)

Släng võib väljenduda terminilaadsetes nimetustes *naps* 'alkohol', laenudes *girlfriend* 'sõbratar', lühendites *kommarite* 'kommenteerijate', sõnaloomingulisuses *tõllerdajad* 'ringikõndijad', roppudes väljendites, häälduses, võõrsõnadega tahtlikus liialdamises, ülekantud tähendusega sõnade kasutamises *kräppi meil ei ole* 'mõttetut või paha asja pole', hüüdnimedes, mis väljendavad isikuomadusi *tibi* 'preili', *kõvad tegijad* 'asjalikud inimesed'.

„Ajalehekeelde on ilmunud kõnekeelsed väljendid ja slängisõnad: *audikas* 'auditoorium', *hiinakas* 'hiina toitu müüv restoran', *kodukas* 'interneti koduleht', *meestekas*, *naistekas* ja

pornokas (raamatute ja filmide kohta), *tiinekas* ja *pubekas* 'murdealine noor', *penskar* 'pensionär' (Kasik 2004: 11).

Laenamise all mõistetakse teisest keelest uute keeleelementide võtmist. Laenkeelend ehk laen võib olla meie keelde võetud laenhäälik (nt *f* ja *š* eesti keeles), laenliide (nt vene laen *-nik*), laentarind (nt saksa mall *saab lõpetatud*), laentüvi, *-sõna*, *-väljend* või *-tähendus*.

Eesti keel on palju sõnu laenanud hõimudelt ja rahvastelt, kellega tal on olnud kokkupuuteid. Tänapäeval laename sõnu ja väljendeid igalt poolt maailmast olenemata sellest, kui kaugel või kui lähedal meile see riik või rahvas on. Teabe edastamiseks on meile nüüdsel ajal kasuks raadio, televisioon, internet, reisimine ning kiire kirjavahetus. (EKK: L9)

Seoses infoküllusega saame pidevalt keelde juurde uusi sõnu nii teleri ja interneti vahendusel, noortekultuuri kaudu kui ka reisimas käies. Interneti-keel on peamiselt inglise keel ning sealt pärinevad mitmed laensõnad, mis seotud eelkõige arvutiseerumise ja globaliseerumisega.

Teisest keelest vahetult, ilma kolmanda keele abita laenatud keelendid on otselaenud. Palju on kasutusel otselaene inglise keelest: *beebi*, *bitt*, *finiš*, *desktop*, *copy*, *paste*, *lift*, *meik*, *tiim*, *veeb*. (EKK: L11).

Paljudest inglise laenudest on tehtud ka tõlkelaenud, mida soovitatakse kasutada: *girlfriend* 'tüdruk sõber', *fast food* 'kiirtoit', *junk food* 'rämpstoit', *junk mail* 'rämpspost', *freestyle* 'vabastiil', *happy hour* 'õnnetund', *homepage* 'koduleht', *mainstream* 'peavool', 'põhivool', *roadmovie* 'teekonnafilm' jne (Kasik 2004: 9).

Otselaenude kasutamine on suurenenud, kuna tahetakse näidata oma kuuluvust uude, euroopalikku kultuurisüsteemi, sellepärast kasutatakse laen- ja tsitaatsõnu rohkesti selliste mõistete väljendamiseks, mille kohta on juba eesti keeles sobiv sõna olemas. Väga palju kasutatakse inglisekeelset sõnakuju algupärasel vormis, mida kirjutatakse ja hääldatakse nagu inglise keeles: *bed and breakfast* 'hommikueinega majutus'. Ühe osa moodustavad ingliskeelsed sõnad, mida eesti keeles hääldatakse nii nagu inglise keeles kirjutatakse *drink* (ÕL: 2) 'jook'.

Teise osa moodustavad inglise keele sõnad, mida eesti keeles kirjutatakse nii, nagu inglise keeles neid hääldatakse: *fänn* 'kuulsuste ihaldaja', *friik* 'veidrik'.

Võõrsõna on keeles mугanemata või osaliselt mугanenud laensõna, millel on võõraks peetavaid struktuurijooni, nagu tähed *f*, *š*, *z*, *ž* (*fänn*, *šeff*, *zooloogia*, *džemm*), sõnaalguline *b*, *d*, *g* (*baar*, *dändi*, *gaas*), pearõhk järgsilbil (*kambüüs*, *grusiin*, *rododendron*), tavatud häälikuühendid (*sprinkler*, *röntgen*, *džungel*), järgsilbi *o* (*meson*, *video*, *logo*), järgsilbi pikad täishäälikud (*analüüsima*, *kupee*, *poliitika*). Võõrtähti võõrsõnus siiski esineda ei saa. (EKK:

L19)

Sagedamini esinevad võõrsõnad on neutraalsed, harvaesinevad aga stiilivarjundiga. Kui kasutada rohkesti võõrsõnu, võib muuta teksti stiili teaduslikuks, raskesti mõistetavaks, ilmekamaks.

Hinnanguteljel asetuvad sõnad selle järgi, missugust emotsionaalset hinnangulaengut nad kannavad. Sellel teljel asuvad deminutiivid ja augmentatiivid. Deminutiiv ehk vähendussõna on vähendava, meelitava, hellitleva tähendusega sõna. Eesti keeles on selleks harilikult *ke-* või *kene-*tuletis. Näiteks: *imemees ja actionikuningas MacGyver on täielik poisike* (ÕL: 8) 'poiss', *pisikese* (ML: 3) 'väikese'. Augmentatiiv ehk suurendussõna on eelmise vastandina suurendava tähendusega sõna (omaduse määr on üle keskmise). Iseloomulikke eesti augmentatiiviliiteid on *-kas*. Näiteks *ulakas, jumikas, jurakas, jõmakas, kolakas, kõmakas, käntsakas, pirakas*. Augmentatiivsust on juba tuletustüves, liide toonitab seda veelgi. Nii deminutiivide kui ka augmentatiivide väljendamiseks on ka ilmekaid liitsõna eesosi. Nad väljendavad omaduse küllust ja tihti oleneb järelosast, kas tegemist on deminutiivi või augmentatiiviga: *üliväike – ülisuur, imepisike – imesuur, ultraväike – ultrasuur*. On aga ka ainult deminutiivides või ainult augmentatiivides kasutatavaid: *pisitilluke, tibatilluke; ilmpirakas, hiiglaraske, marurikas, superkallis*. (EKK: L28)

Lisaks vähendus- ja suurendussõnadele antakse eesti keeles hinnangulist värvingut edasi sünonüümidega, mis samuti väljendavad suhtumist kõnesolevasse teemasse. Sünonüümide puhul saame rääkida neutraalsetest ja hinnangulistest sõnadest. Näiteks *suur* on neutraalsesse sõnavarasse kuuluv, *kopsakas, lahmakas, tohutu* hinnangulise värvinguga sõnad. Näiteks: *tohutu* (ÕL: 8), *nirum* (ÕL: 8), *kibekiire* (ÕL: 10), *hubane* (ML: 2), *pisike* (ML: 3) *kõle* (ML: 10), *pikk, tark, jube, kohutav* (ML: 27)

Sünonüümid aitavad vältida väljenduslikku üksluisust tekstis, kõnes. Sünonüümid on kujult erinevad, kuid tähenduselt on sõnad lähedased. Sünonüümid aitavad valida sõnu, arvestades nende stiililaadi ja sisulist täpsust, suhtumist, hoiakut ning kõla. Näiteks: *nurrumootor* 'kiisu' (ML: 9), *äge* 'tore' (ML: 17), *tohter* 'arst' (ÕL: 4), *tõbine* 'haige' (ÕL: 4).

Ülekantud tähendus on tähendus, mille keelend on saanud tema kasutama hakkamisel mingis talle ebatavalises seoses. (Eesti Keele Käsiraamat: L47 28.03.2010) Näiteks: *luuletused sünnivad* (ÕL: 15), *tüliõun* (ÕL: 14), *ajakirjandus on raskelt haige* (ÕL: 8), *kaela määritud* (ÕL: 2), *harja ajab punaseks* (ÕL: 2), *hinnasõda* (ML: 8), *rippuma juukse karva otsas* (ML: 11).

Neologism ehk **uudissõna** on alles hiljuti käibelev tulnud tugevasti markeeritud keelend. Neologism võib tähistada mõnda uut sõna või väljendit (*kepikeõnd, mälupulk, masu*) või

asendada mõnda senist keelendit. Näiteks: *laenubuum* 'aeg, mil võeti palju laenu' (ML: 11), *hobusport* 'hobustega võidu ratsutamine' (ML: 16).

Üsna sageli on ajalehtedes hakanud esinema ka uudissõnad: *täisleppimatus*, mida on soovitatud nulltolerantsi asemel, *üleilmastumine* globaliseerumise tähenduses, *vabaihendus* valitsusvälise organisatsiooni asemel ja *kriisiohjamine* kriisireguleerimise asemel. (Kasik 2004: 6)

Ilukirjanduse sõnavaras kasutatakse värvilisi sõnu, millele on omased just selle stiili tunnused. Ilukirjanduse sõnavaras eristub markantsema osana luulekeelne sõnavara, millest järgnevad näited: Oleme seal *sugulaste armust suvilised*. (ML: 10), *Kellelegi on need mälestused oasid, kellelegi pagulad*. (ML: 10).

Madalkeelsed on rahulolematuse väljendamiseks kasutatavad jämedad sõnad ja väljendid – sõimusõnad. Näiteks: [---] *sitaratas, kurat, [---] kuradi kurat, kuradi saatan, raibe, raisk, reo, risu, jobu, debiil, vördjas, väärakas*. Sõimusõnadest paistab häälikusümboolikat: hulk eesti sõimusõnu sisaldab *r*-i, mis kuulub tugeva ja rämedana. Madalkeelse sõnavara kõige jämedam, sündmatum kiht on vulgaarsõnavara, mis koosneb vulgarismidest ehk vulgaarkeelendeist, näiteks: *pask, vitt, tegi kutuks, mölin maha!, keri persse!* (EKK: L29) „Kuidas sa teed Estonian Vodkat *kurat teab mis piiritusest!*“ (ML: 8)

Murre on piirkondlik eripärane keelend. Murre erineb kirjakeelest ja teistest murretest sõnavara, lausete ja sõnade häälikulise koosseisu poolest. Näiteks: *sõkal* (ML: 15) 'viljatera kest'

2.2. STIILIVÄRVINGUGA SÕNAVARA KASUTAMISE EESMÄRK

Iga päev puutume kokku mõjutamisega. Mõjutamise tulemusena me areneme, omandame praktilisi oskusi, täiustume uutest teadmistest. Mõjutamisega puutume kokku oma suhtlusringkonnas: koolis, tööl, kodus, huviringides ning ka meediaväljaannetes. Meedial on ülesanne kujundada inimeste hoiakuid, nägemusi, suhtumist ja arvamust. Meediasõnumi olulisim osa on informeerida inimest ja seeläbi teda mõjutada. Meediaväljaannete/artiklite keelekasutus peab olema ühemõtteline ja asjalik. Lause ehitus peab olema lihtne ja loogiline. See teeb teksti kõigile ühteviisi arusaadavaks. Sõnadel on kindel tähendus, kuid sõnadest moodustatud tekst – seda võivad inimesed erinevalt mõista. (Kasik 2005: 46) „Liigne kõrvalekaldumine tavapärasest keele kasutusest tõmbab lugeja tähelepanu asja sisult kõrvale, sunnib teda jagama oma tähelepanu sisu ja vormi vahel /- - / see suurendab võimalusi teksti valesti mõistmiseks.“ (Kasik 2007: 46)

Kasik on rõhutanud, et silmas tuleks pidada ka teksti paigutust, et olulisem info lugejale

silma paistaks. Olulisem paigutatakse tavaliselt teksti algusesse või lõppu. Kui puuduvad hinnangud või seisukohad, on mõjutamine eetiline ning seejärel otsustab inimene ise, kas ja kuidas sõnumile reageerida. Sageli võib neutraalsena paistev tekst peita endas kirjutaja küllaltki kallutatud seisukohta. Täiskasvanud ja haritumad inimesed pööravad tähelepanu ka tekstide õigsusele. Nad otsivad tihti lisainformatsiooni loetu kohta. Meedia sõnumi mõistmine sõltub ka kultuurilisest positsioonist, tõekspidamistest ning rühmadest, kuhu inimene kuulub. Mõjutuse tunneb ära hinnangulistest sõnadest: *õige, vale, hea, halb, normaalne, ebanormaalne* ning mitmesugustest luulelistest väljenditest, millega autor tahab mõjutada lugeja suhtumist materjali. (Kask 2005: 46)

Inimestele läheb korda ka arvamusiidrite ja teiste mõjukamate inimeste käitumine ja arvamused. Näiteks mõjutab presidendi kirjutatud lugu või kõne inimeste mõtlemist ja käitumist palju rohkem kui mõne väikevalla juhi kirjutis. See tähendabki, et võrreldes presidendi või mõne teise arvamusiidri ja tuntud isiku öelduga ei suhestu vähem tuntud isiku öeldud informatsioon kõigiga. Oluline on ka geograafiline asend, sest nt Haapsalu kandi inimesi ei huvita, millest räägib Põlva kohalikus ajalehes Koit avaldatud artikkel “Lapsed vestsid ennemuistseid jutte“.

2.3. KEELEKASUTUSE VÕIMALUSED LUGEJATE MÕJUTAMISEL

Saatja ehk artikli autor peab infot edastama nii, et need, kellele see mõeldud on, ka aru saaksid. Külliki Kase väitel võib keeleline mõjutamine olla tahtlik või tahtmatu. Verbikasutusega võib edasi anda varjatud hinnangut. Saatelause verbid ehk tegusõnad *ütles, lausus, sõnas, rääkis, lisas, selgitas* (ML: 6) on neutraalsed ning neid kasutatakse ajakirjanduses kõige rohkem. Verbid *keerutas* (ÕL: 2), *pistis vahele* (ÕL: 10), *tulistas tarmukalt* (ÕL: 10), *ahastas* (ÕL: 14), *rehmas käega* (ÕL: 21), *ässitas* (ÕL: 22) võivad seada kõneleja ebasoodsasse valgusesse, andes seega kaudse hinnangu ka tema enda isikule.

Verbid *kiitis* (ÕL: 3), *imestas* (ÕL: 3), *ohkab* (ÕL: 4), *kardab* (ÕL: 4), *kurtis* (ML: 23, ÕL: 10), *muheleb* (ÕL: 12), *pajatas* (ÕL: 21), *rõhutas* (ML: 12) annavad lisainfot, millest järeldub, et kõneleja (infoallikas) on midagi tavapärasest erinevalt teinud/käitunud või pole autor avaldatud arvamusega nõus. (Kask 2005: 49)

„Varjatud hinnangu inimeste kohta saab anda ka teiste sõnaliikidega. Saatelausesse lisatud määr sõnad (ütles) *irooniliselt, põlglikult, üleolevalt, tigidalt, kaeblikult, plikalikult* (ÕL: 2) jt annavad edasi autoripoolse hinnangu kõnelejale. /- - / Ülivõrded *suurim, parim* äratavad tugevaid, eeskätt positiivseid tundeid.“ (Kask 2005: 50) Ajakirjanik püüab sageli leida tegusõnadele sünonüüme ja/või püüab teksti ilmekirjanduslike väljendite, slängi või

ülekantud tähenduses väljenditega, millega tahab lugejat mõjutada.

Artiklis „Tühi maa“ (ML: 10) on palju kasutatud luulelisi väljendeid, metafoore, kujundlikke väljendeid, millega autor mõjutab lugeja mõttemaailma. Autor tahab lugejale südamele panna, et maakohad jäävad tühjaks ja vaikseks nagu surnuaed.

Neutraalsema sisuga artikkel „Maarohud trügivad grippi murdma“ hoiatab inimesi reklaamtrikkide eest.

Armsa ja heatahtliku sisuga uudislugu on Maalehes „Tartust kaovad hulkuvad kassid“, milles autor kirjutab kodututest loomadest, rääkides eelkõige kassidest.

Õpetlikuma sisuga on Õhtulehe uudislugu „Psühhiaater: alkovastane kampaania ajab jooma“, kus õpetatakse, et meedias reklaamitud uurimust ei tasu alati uskuda. Huvitav ja õpetlik on veel arvamislugu Kristiina Raudsepast, kes jagab meestele flirtimisnippe.

3. ERINEVATE MEEDIAVÄLJAANNETE SISULINE EESMÄRGISTATUS

Erinevad meediaväljaanded on mõeldud erinevatele lugejatele ja sellest tuleneb ka nende sisuline eesmärgistatus. Igal väljaandel on oma kindel suunitlus, tahe hõlvata teatud kontingendi tähelepanu ning sellel eesmärgil kasutatakse ka vastava stiilivärvinguga sõnavara ja mõjutamisviisi, mis võiks nende poolt silmas peetud lugejaskonda kuidagi mõjutada. Rohkem laen-, võõr-, uudis-, ülekantud tähendusega väljendeid ja sõnu kasutavad lehed on suunatud haritumale lugejale ja argikeelt, slängi, kohati ka barbarisme ja vulgarisme kasutavad meediaväljaanded on mõeldud madalama haridustasemega või meelelahutust otsivale lugeja.

Autor peab ka arvestama lugejate huvide, tausta ja teadmistega, et kohandada vastavasisuline ja -mõjuline lugu. Kui lugejat puudutab ja huvitab lugu, siis ta näeb ka vaeva sõnumi vastuvõtmise ja analüüsimisega. Näiteks on Õhtulehe sisuline eesmärk tuua lugejani võimalikult palju seltskonnauudiseid, mis kajastavad inimese elu vahel liigagi isiklikult, aga seda Õhtulehe lugeja ootabki – kõmu, klatši, hinnanguid ja naljakaid juhtumisi täis uudist või arvamislugu. Õhtuleht peab šokeerima, huvi äratama ja oma lugejat emotsionaalselt mõjutama. Maalehe eesmärgiks on lugejat õpetada, harida ja sündmused või nähtused lahti seletada. Maaleht ei piirdu üksnes maalähedaste teemade kajastamisega, vaid võtab luubi alla ka muud teemad, mis antud ajahetkel ühiskonnas kõneainet pakuvad. See seab Maalehe Õhtulehest sisukuse poolest kõrgemale tasemele, samas otsustab ikkagi lugeja, millele oma tähelepanu suunata.

3.1. ÕHTULEHE JA MAALEHE ADRESSAADID (SIHTGRUPID)

Õhtulehe adressaadiks ehk lugejaskonnaks, kellele enamik artikleid suunatud on, on meelelahutuse otsija, kõmu, sensatsioone ja glamuuri armastav lugeja. Uudised on sellise sisuga, mis ei anna uusi teadmisi ega hari lugejat, vaid pakuvad meelelahutust. Õhtulehte nimetatakse kollaseks ajaleheks (ka tabloid-, massi-, kõmu-, sapaajakirjandus).

Tiit Hennoste väitel kajastuvad kollases ajalehes madalad või ebaolulised teemad: kodu, pere, eraelu, sport ja meelelahutus. Õhtulehes kajastatavaid uudiseid nimetatakse pehmeteks uudisteks. Pehmed uudised pakuvad lugejale meelelahutust, edastades sündmusi konkreetsete inimeste vaatenurgast, tuttavatest kohtadest ja isikutest. Pehme uudise üheks küljeks on emotsionaalsus. Autor peab lugejas äratama tundeid, ergutades teda edasi lugema, st pakkuma lugemisväärsed ja meelelahuslikke lugusid. Õhtulehes nagu tavapärasel kollases ajalehes pannakse rõhku uudistele, muus osas ollakse vabam – palju pilte, lühikesed lood, vähem rahvusvahelisi uudiseid, kuid see-eest palju meelelahutust. (Hennoste 2010: 8)

Uurimuse kohaselt võib öelda, et Õhtulehele on võrreldes mullusega tulnud juurde pisut rohkem üle 60-aastaseid ning madalama haridustasemega lugejaid. Õhtuleht on kõigis vanusegruppides ning põhi- ja keskkooliga inimeste hulgas populaarseim väljaanne. (EALL 2003)

Maalehe adressaadiks on haritud, poliitikast ja majandusest huvitatud lugejaskond. Enamik artikleid on suunatud siiski maainimestele. Maaleht kuulub valgete ajalehtede ehk nn kõvasid uudislugusid avaldavate meediaväljaannete hulka. Kõvad uudised kajastavad enamiku inimeste elukäiku. Uudised on objektiivsed ja erapooletud. Kõvades uudistes kajastatakse eelkõige poliitika sõlmprobleeme, välissuhteid, riigikaitset ja majanduselu eri aspekte. (Kask 2005: 64)

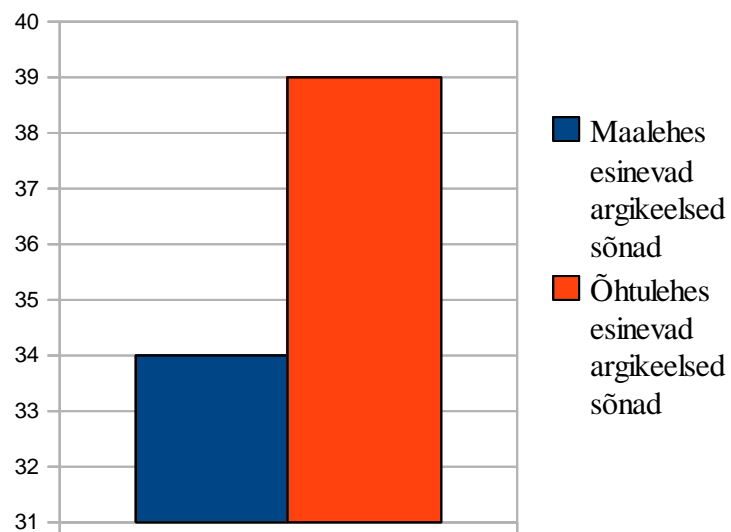
Valge lehe eesmärgiks on kajastada uudisväärsed lugusid. Sündmused peavad mõjutama lugejate elu, väärtusmaailma ja mõtteid, st mida mõjuvam ja väärtusi esiletoovam sündmus on, seda uudisväärsem ta on. Uudisväärses loetakse lugejalähedust ja ebatavalisust, aktuaalsust või mõne kuulsa isiku portreerimist ning seda, kui sündmuses on tugev konflikt. Lähedus lugejaga tähendab, et Eestis toimuvad sündmused on uudisväärsamad kui välismaa sündmused. Lugejale on tihti oluline ka emotsionaalne side sündmusega. Ebatavaliste sündmuste all mõeldakse kurioosumeid, *kõige-kõige* sündmusi, näiteks Eesti pikim võileib. Aktuaalsetest uudistest enam huvitavad lugejad pikalt jätkuvad sündmused – näiteks parlamendivalimised. Samuti on huvipakkuvad uudised, mis kajastavad sündmusi, millest on pikalt kuluaarides sosistatud, kuid nüüd ilmuvad päevavalgele. Sündmuses on tugev konflikt inimeste erimeelsustest ja lahendustest, mis äratab tähelepanu. Uudisväärsed lood peavad olema täpsed, objektiivsed, fakte ja kommentaare lahus hoidvad, ei tohi olla väljamõeldised

ega liigselt teoreetilised. Olulisem on tekitada lugejas huvi, esitada fakte, mis aitavad neil maailmas paremini orienteeruda. (Hennoste 2010: 9–10)

Interneti-uuringu põhjal on Maalehe populaarsus tõusnud ka mitte-eestlaste seas. (EALL 2003). See annab tõestust, et Maalehes kajastatavad uudised on uudisväärased.

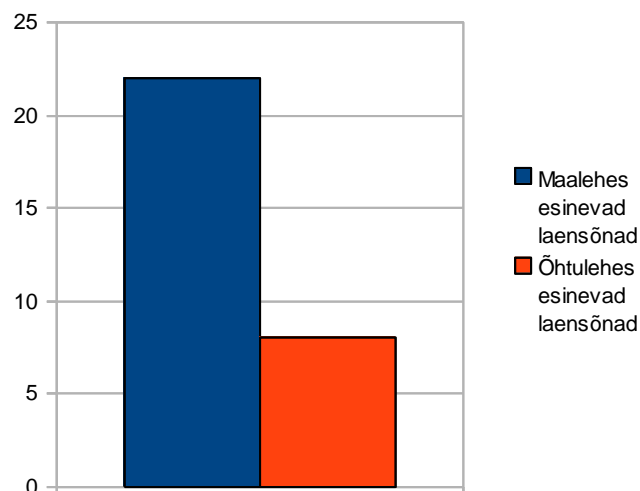
3.2. ÕHTULEHE JA MAALEHE KEELEKASUTUSE VÕRDLEV ANALÜÜS

Toon oma eelmisest uurimistööst välja tulpdiagrammid, mis on tehtud Maalehes ja Õhtulehes esinenud argikeelsete sõnade, laensõnade, võõrsõnade, ülekantud tähendustega väljendite, sõnade ja uudissõnade kohta.

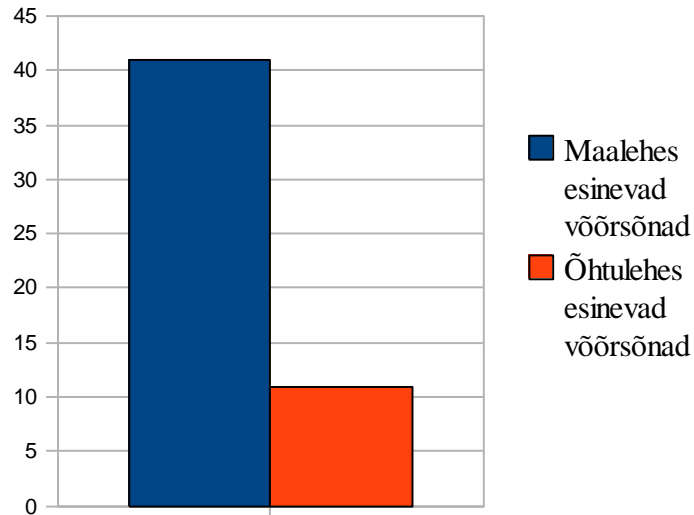
Joonis 1. Maalehes ja Õhtulehes esinevate argikeelsete sõnade võrdlus

Võrreldes Maalehes ja Õhtulehes esinevaid argikeelseid sõnu (joonis 1), võib öelda, et Õhtulehe sõnavara on argikeelsem. Õhtulehes esines argikeelseid sõnu ja väljendeid 39 korral ja Maalehes 34 korral.

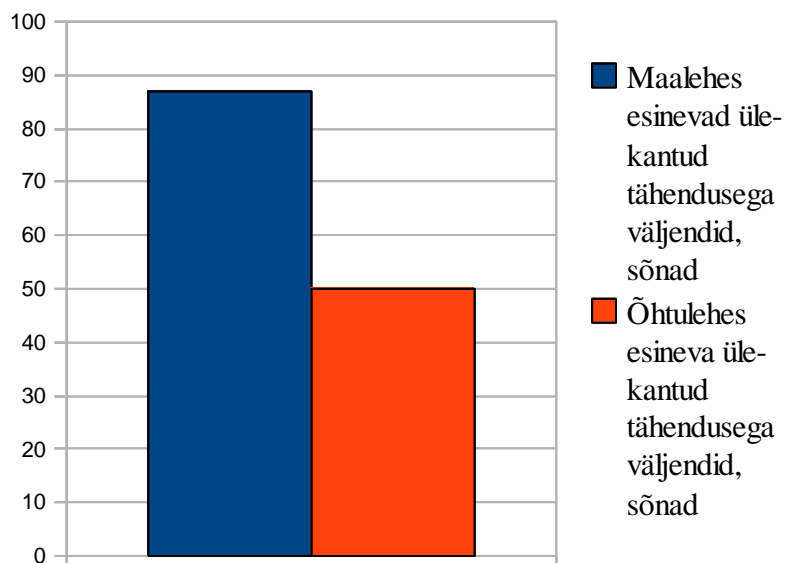
Joonis 2. Maalehes ja Õhtulehes esinevate laensõnade võrdlus

Võrreldes Maalehes ja Õhtulehes esinevate laensõnade (joonis 2) sagedust, võib öelda, et Maalehes esineb laensõnu rohkem (22) kui Õhtulehes (8).

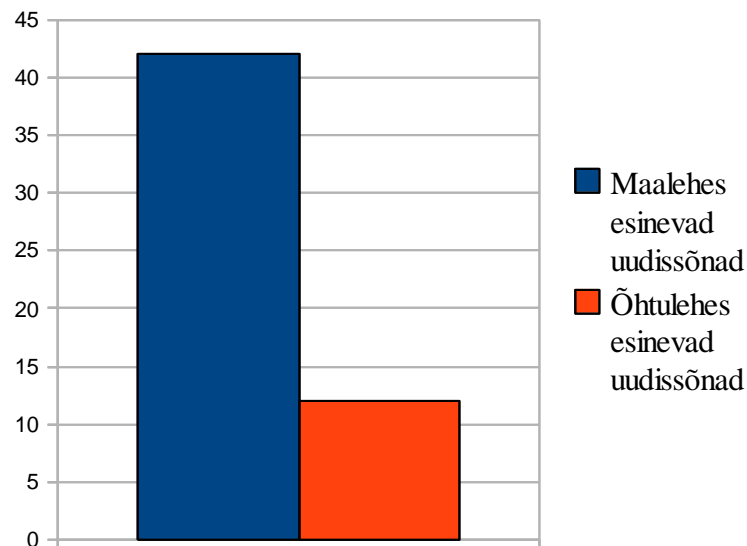
Joonis 3. Maalehes ja Õhtulehes esinevate võõrsõnade võrdlus

Võrreldes Maalehes ja Õhtulehes esinevate võõrsõnade (joonis 3) kasutamist, võib öelda, et Maalehes kasutatakse rohkem (41) võõrsõnu kui Õhtulehes (11).

Joonis 4. Maalehes ja Õhtulehes esinevate ülekantud tähendusega väljendite, sõnade võrdlus

Võrreldes Maalehes ja Õhtulehes esinevate ülekantud tähendusega väljendite ja sõnade (joonis 4) kasutamist, võib öelda, et Maalehe sõnavaras esineb rohkem (87) ülekantud tähendusega väljendeid ja sõnu kui Õhtulehes (50).

Joonis 5. Maalehes ja Õhtulehes esinevate uudissõnade võrdlus

Võrreldes Maalehes ja Õhtulehes esinevate uudissõnade (joonis 5) kasutamist, võib öelda, et Maalehes on uudissõnu rohkem (42) ja Õhtulehes on uudissõnu kasutatud tunduvalt vähem (12).

Õhtulehe ajakirjanikud võivad ja peavadki kirjutama vabamalt, et kõik lugejad kirjutatust aru saaksid. Lehes kajastatakse palju kõmu ja seltskonnauudiseid ning sellepärast peavad lood ülesehituselt olema vabad ja argikeelsemad, et kõik mõistaksid loo sisu ja mõtet ühtmoodi. (joonis 1) Ajakirjanik tahab lugejale lähedale saada ja mõjuda semulikult, selleks toob ta oma artiklisse sõnavara, mida inimesed oma igapäevases keelekasutuses tarvitavad. Taoline võte aitab lugejal paremini mõista ka artikliga edasiantavat sõnumit.

Jooniselt 2 võib järeldada, et Maaleht on suunatud haritumale lugejaskonnale kui Õhtuleht. Maalehe lugude autorid võivad kasutada erinevamat liiki sõnu ja lugejad saavad kirjutatu mõttest ja mõjust aru. Autor saab kasutada/mõjutada lugejat soliidsema/kirjakeelsema keelega/sõnadega/väljenditega.

Maalehe lugejad ei aktsepteeri ajalehes nii palju argikeelsust ehk vabamat keelekasutust. Õhtulehes on võrreldes Maalehega väga vähe võõrsõnu. (joonis 3) Üheks põhjuseks, miks

Õhtulehes on vähem võõrsõnu, võib olla, et Õhtuleht on suunatud meelelahutusele ning seal ei tohiks olla raskesti mõistetavaid sõnu. Meelelahutust pakkuvat ajalehte lugev inimene ei peaks nii palju mõtlema, mida on autor mõne sõnaga öelda tahtnud. Maaleht on suunatud tõsisematele teemadele ja mõtlevatele inimestele ning seal on ka vastavad väljendid.

Maalehes on kasutatud rohkem ülekantud tähendusega väljendeid ehk kujundlikku sõnavara, millega autor on tahtnud inimest tugevalt mõjutada, nt „*Kui buss peatus, ilmus pimedusest otsekui varjuderiigist inimkogu, tervitas juhti tasase häälega, istus vabale kohale ja sõit jätkus*“ (ML: 10) või heatahtlikult rõõmustada: „*Kõik Nilssoni kolm tütart põevad hobusearmastust*“. (ML: 16) (joonis 4)

4. MEEDIAVÄLJAANNETE KEELEKASUTUSE ERIPÄRA JA STIILI SEOS TEKSTI SÕNUMIGA

Oma töös vaatlesin kummastki ajalehest kaht olemuslugu, arvamislugu ja uudislugu. Valisin mõlemast ajalehest just need lood, milles oli rohkem stiilivärvinguga sõnu või väljendeid. Teiseks põhjuseks oli see, et need meeldisid mulle ja tõi kõige paremini esile autori eesmärgi mõjutada lugejaskonda.

„Arvamislugu esitab autori isiklike arvamusi ja seisukohti ning on alati allkirjastatud.“ (Kask 2005: 65) Lugude eesmärk on panna lugeja kaasa elama, kujundada tema arvamust oluliste ühiskondlike probleemide osas. Arvamusloo sissejuhatuseks on nt tsitaat, meeleolu loov lause, lühijutustus konkreetsest sündmusest, et äratada lugejas uudishimu. Tuumlõigus selgub teema ja kajastub autoripoolne seisukoht. Teema arenduses esitab autor oma väite toetamiseks pool- või vastuargumendid ning teeb nende põhjal järeldusi. (Kask 2005: 73) Autori arvates on oluline järgida argumenteerimise põhimõtteid, see mõjub lugejale. Lõppsõnas antakse ülevaade autori enda või väljaande seisukohast, tehakse ettepanekuid, soovitatatakse lahendusi jne.

Uudiseid on palju ning seetõttu peab ajakirjanik valima uudisväärsemad lood. Kase arvates on uudisloo kriteeriumideks sündmuse värskus ehk viimaste päevade jooksul toimunud sündmused; sündmuse mõju lugejale, näiteks hinnamuutused, streik, liikluse ümberkorraldused jm; sündmuse geograafiline või emotsionaalne lähedus ehk kodulinna või -riigis toimunud sündmus; sündmuses osalejate tunnus, st tähelepanu pööratakse tuntumate inimestega juhtunud uudistele; sündmuse konfliktsus ehk oluline on inimeste või institutsioonide vastuolud ja kokkupõrked. Selle olukorra puhul peab autor ära kuulama kõik osapooled. Sündmuse erakordsus, näiteks kui linnatänavatel tormab ringi karu; sündmuse

päevakajalisus ehk mille vastu huvi tuntakse ja mida kommenteeritakse.

Uudisloos esitatud faktid ja arvamused peavad olema lahus, sest fakt on tõsiasi ja arvamus on autori endapoolne hinnang või seisukoht millegi või kellegi kohta. Oluline on edastada faktipõhist ja täpset infot ilma seisukohtadeta. Näiteks Õhtulehes trükiti ära uudislugu Margot Truuverist, kes osales IRLi nimekirjas volikogu valimistel ning hiljem riputas endast paljastavad fotod internetti. See lugu pole uudislugu, kuna tegemist on demagoogiavõttena tuntud sildikleepimisega. Loo autor suhtub halvustavalt asjaolusse, et naine on oma paljastavad pildid internetti riputanud, kuigi kandideeris kunagi volikokku. Mis õigus on ajakirjanikul nn uudisloos öelda, et Truuver oli mehepoegi võlunud või et naine otsib tutvusi internetilehelt sexinestonia.com? Autor annab teada, et volikokku kandideeriv isik on avaliku elu tegelane ning temale kehtivad moraalinormid/reeglid, mida peab järgima. Kui Truuver oleks oma pildid volikogus olles internetti riputanud, siis oleks see moraalireeglite rikkumine ehk normivastane. Näiteks kui inimene on kõrgemal kohal olev/töötav isik, siis peab ta järgima vastavaid moraalireegleid. Kui ta seda ei tee, peab ta oma positsioonilt tagasi astuma, sest see on eetikavastane. Autor on tahtnud teha uudise kunagi volikokku pürginud naisest, kes on nüüd endast internetti paljastavad pildid riputanud. Sellise hoiakuga väljendab autor oma hinnangut, et see on sobimatu.

Objektiivses uudisloos tuleb eriti täpselt tsiteerida, vahendada lugejale asjakohast infot liialduste ja emotsioonideta ning anda hea ülevaade sündmustest. Uudisloos peavad saama sõna kõik osapooled. Uudised peavad olema tasakaalustatud. (Kask 2005: 69) Autor peab laskma lugejal teha järeldusi selle põhjal, mida on talle fakti-, mitte arvamuspõhiselt edastatud. Kui nn uudislugu läbib autori väga tugev kallutatus, siis kannatab selle all ka sõnum, mida lugejale edastada püütakse.

Olemuslugu on pikem kirjutis elust ja inimestest ning ta peab põhinema faktidel. Priit Pulleritsu (1997) sõnul võib olemuslugu olla kirjutatud igal inimlikku huvi pakkaval teemal. Olemuslugu ei vanane nii kiiresti kui uudis. Uudise sõnum võib olla paari päeva jooksul vana ja ebahuvitav, kuid olemuslugu võib pakkuda huvi kas või aasta pärast. Olemuslugu on üldjuhul pikk ja selge, lihtsas keeles kirjutatud kirjutis, selles esitatakse täpne sündmuste areng. Olemuslugu sarnaneb mingil määral novelliga, kuna autor saab kasutada oma loomingulist mõtlemist, mida uudise kirjutaja ei saa ega tohigi. Olemuslugu ei tohi olla külm ega neutraalne, ta peaks sisaldama sünonüüme, luulelisi ja ülekantud tähendusega väljendeid. Autor peab oma looga äratama lugejas huvi, emotsioone ja panema ta analüüsima loo põhjusi. Olemusloo ajamääratlus pole niivõrd oluline, keskendutakse olevikule, kuid ka minevik ja/või tulevik võivad mängida olulist rolli. Näiteks lugu „Vallajuhid andsid pool palgast õpetajatele“,

kus autor liigub jutuga edasi ning hoiab lugejaskonda huviga ajalehe küljes, puudutab meid kõiki, kuid kas ka kõik sellest hoolivad, et ääremaa vallad on hädas palkade maksimisega? Üritatakse kokku hoida kõikvõimalikest kohtadest: *vallavanemast koristajani, vallavalitsusest raamatukogude ja rahvamajadeni välja*.

Olulist rolli mängib ka autori sugu ehk kas loo kirjutajaks on mees või naine. Mehed kasutavad tavalisemalt vabamat stiili ehk slängi, vulgarisme, ülekantud tähendusega väljendeid jt. Minu arvates on selle põhjuseks tahe jätta endast mehelikum, tõsisem mulje. Nad ei hooli keele normidest ja kirjavigadest nii palju kui naised. Nad kirjutavad põhiliselt seda, mida öelda tahavad, vahel arvestamata teistega (loo osapoolte/osalejate või lugejaskonnaga). Neil on vaja oma tugev ja tihtipeale karm sõnum/ütlus edasi anda.

Naised aga järgivad rohkem normeeritud kirjakeelt. Nad kirjutavad natuke pehmematel teemadel, näiteks Maalehe uudised „Maarohud trügivad grippi murdma“, „Tartust kaovad hulkuvad kassid“ või „Ääremaad jäävadki perearstita?“. Kui loen ajalehest arvamusi-, olemus- või uudislugusid, siis on enamasti tuntav, kummast soost autor on. Naised kasutavad palju sünonüüme ning leebemaid ja metafoorsemaid väljendeid. Näiteks: *nurrumootor, kassiuputus, tohter, juuksed on sassis, ulakas ja keevaline, valvas silm, nakatunud hobupisikusse, minikohukesed, pühkis tolmu jalge alt*.

Ühest ajaleheväljaandest leiab kindlasti korduvaid teemasid. Põhjus, miks ajakirjanikud mõtteid ja sõnumeid kordavad, on see, et tahetakse lugejale informatsiooni rõhutada ja kinnistada niikaua, kui ka kõige pessimistlikum inimene hakkab seda tõeks pidama. Näiteks Maalehe arvamuseveerus esinenud loos „Gripihirmul on raha silmad“ on autor maininud punase päevakübara tinktuuri, mis on grippi raviva toimega. Uudisteveerus on lugu „Maarohud trügivad grippi murdma“. Teineteisele järgnevad uudis ja faktipõhine tekst, mis kinnitab, et punasel päevakübaral on grippi tõrjuv ja ka tervendav toime. Teadlikum lugeja tajub, et tegemist on otsese mõjutamisega, ning ta otsib faktipõhist informatsiooni ka teistest allikatest. Ajakirjanike eesmärgiks on edastada sõnum, mis on kasulik apteekidele: ostke punase päevakübara tinktuuri ja te ei haigestu grippi. Tegemist on demagoogilise reklaamiga, mis mõjutab lugejat midagi ostma.

4.1. ÕHTULEHE KEELEKASUTUSE ERIPÄRA JA STIILI SEOS TEKSTI SÕNUMIGA

ÕHTULEHES ESINENUD UUDISLOOD

„Psühhiaater: alkovastane kampaania ajab jooma“

Anu Saagimi veinineele leevendab väike õlu

Uudis on suunatud laiale lugejaskonnale, sest me puutume alkoholsete jookide reklaamidega igapäevaselt kokku televisioonis, kaubanduses ja paljudes muudes kohtades.

Uudisest võib välja lugeda, et Tervise Arengu Instituudi kampanias “Palju sina jood?” välja käidud arvamus, et tarbimisel on väiksem terviserisk seni, kuni nädalas on vähemalt kolm alkoholivaba päeva, ei lange kokku mitmete tervishoiuga seotud inimeste seisukohaga. Selle arvamuse laidab psühhiaater Jüri Ennet kohe maha. Tema arvates on joomiskordade arv nädalas vale. See pigem innustab jooma kui vastupidi. Uudises mainitakse, et joomise probleem pole ainult asotsiaalidel, vaid ka tavalistel tööl käivatel korralikel inimestel. Reklaam „Palju sina jood?“ tekitab tahtmise juua veini ning selle tulemusel tekib ka hea meeleolu, mida inimesed vajavad ja naudivad. Jüri Enneti arvates peaks olema reklaamis kirjas: kolm alkoholivaba nädalat kuus. Ennet rõhutab alkoholi joojate tunnuslauset, et „põhjuse võtmiseks leiab alati.“

Autori sõnum lugejatele on, et nad pööraksid rohkem tähelepanu reklaamide sisukusele. Uurida tuleks seda, kas reklaamis sisalduvat infot võib ikka tõe pähe võtta. Ta suunab lugejat mõtlema, et joomisega kaasneb hetkeline tore ja lõbus elu, kuid mis edasi saab? Näiteks on toodud Anu Saagim, kes peab oma veinineele taltsutama väikese õllega. Kas nii on ikka õige ja hea?

Juhtkirjas esinenud väljend *ajab harja punaseks* väljendab pahameelt reklaamitegijate üle ning reklaamis esinenud trikkide või vigade peale. Autor on kasutanud vabamaid väljendeid, et jätta lugejale moodsam mulje (*trimbata on okei, tibi, lahe elu, drink, lakkus*). Minu arvates on need meeste seas enim kasutatud väljendid, kui juttu tuleb alkoholist ja joomisest.

Anu Saagim on tuntud kui seltskonnategelane, bravuuritar ja mõne arvates ka arvamusiider. Ta naudib elu, seltskonda, glamuuri, šampust. Uudises on mainitud ka Saagimi joomisharjumusi ning tänu sellele oli autoril küllalt põhjusi, miks panna just Anu Saagimi pilt oma alkoholivastase uudise juurde.

Joonis 6. Anu Saagim šampusepudelitega

„Ääremaad jäävadki perearstita?“

Autor on pealkirjas püstitanud küsimuse, millega püüab lugejas äratada tähelepanu, uudishimu – kas tõesti jäävadki? Seda uudist loevad pigem inimesed, keda teema rohkem puudutab. Paljusid suurlinna elanikke, nt Tallinna elanikke ei huvita see teema, kuna probleem puudutab ääremaid. Meid huvitab vaid see, et enda elukoht oleks hea, vaid üksikutele lähevad korda teiste inimeste mured.

Autor tahab edasi anda valla kurba olukorda arstiabi puuduse tõttu. Sellest uudisest saab teada, et tegu pole siiski tööpuudusega, vaid puudus on sobivatest ja tahtejulistest inimestest. Tööd on ja raha ka natuke, kuid inimesi töökohale pole võtta. Joonisel 2 on autor veel rohkem rõhutanud, et väikestes kohtades on puudus arstidest ja veel enam korralikest liikumisvahenditest, kuid positiivne on see, et probleemidele leitakse lahendusi ning ollakse abivalmid oma küla või valla elanike suhtes. Autor on esitanud väljendi *skeemitama* – leidma teisi ja toimivamaid lahendusi arstipõuuga toimetulekuks. *Ummikusse jooksnud elu* – elu, mis ei arene edasi – on samuti stiilivärvinguga väljend, andmaks edasi olukorda ääremaadel ja rõhutades artikli sõnumit. Tänapäeval on ka probleem, et ei toetata arstiks õppima minevaid noori ja kehtestatakse ranged reeglid arstiabi vallas. Meditsiinivallas liiguvad *solidsed summad* – head, kuid mitte ülepakutud palgad. Töö on hästi tasustatud, kuid inimesed ei taha töötada ebaaktiivses paigas nagu äärealad ja väikesed maakohad, kus on vähe inimesi ja võrreldes linna või välismaaga väike palk.

Autor on kasutanud mitmeid sünonüüme, et muuta oma uudis keeleliselt mitmekesisemaks (*tohter, tõbisena, padukolgas, napim*). Ta tahab jätta pehmemat muljet ning kirjutab kurvast

olukorrast Eesti maapiirkondade arstiabi puudusest, *padukolkast*, kuhu arstid *naljalt ei kipu*. Taoline olukord on maapiirkondade äärealadel tavapärane ning tekitab vallajuhtidele tõsisest peavalu.

Joonis 7. Madis Veskimäe sõnul on käidud selle küljkorv-mootorrattaga patsientide juures

ÕHTULEHES ESINENUD ARVAMUSLOOD

„Oleme ketti pandud“

Autor tahab oma pealkirjas tekitada ahistatuse tunde. Sõnum: autor tahab lugejat mõtleva panna, kas riigijuhid, keda me toetame, on oma olemuselt need, kellena end näitavad.

Kõmu on tekitanud kinni hoitud/varjatud uudis. *Oleme ketti pandud* – oleme suletud ringis, infot ei saada kätte. Autor nendib, et tänapäeva ühiskonnas pole võimalik midagi varjata. Igalt poolt lekib infot. Informatsioon hakkab liikuma tasakesi, kuid lõpuks tuleb kõik päevavalgele. Keegi X teab ja räägib ühte uudist ja keegi teine Y teab natuke lisainformatsiooni ning täiendab uudist. Ja nii ongi olemas piisavas koguses infot, et meedias arvamust avaldada ning kõmu tekitada.

Autor on kasutanud slängilist väljendit *konksu viskama* ja *seda alla neelama* – poliitikud ise annavad põhjust ja kõneaine, millest ajakirjanikud saavad tekitada meediakõmu. *Armas jumal* – autor on kasutanud argikeelset väljendit, et mõjuda appi kutsuvalt, ohkamisena.

„Kristiina Raudsepp meestele: „Kasutage rohkem WC-d!““

Autor kasutab sünonüüme ning moodsaid väljendeid. Sõnum: autor rõhutab, et naised ootavad meestelt rohkem viisakust. Kristiina õpetas meestele mõned flirtimis- ja viisakusnipid, millega naised võluda/enda poole tõmmata, ning kuna loo autor on naine, siis ta nõustub

Kristiinaga.

Arvamuslugu on suunatud peamiselt meestele, sest nemad saavad sellest loost rohkem näpunäiteid ja kasulikku teavet. Autori Kaisi Allikivi kasutatud stiilivärvinguga väljendid on moodsama sisuga ja uudsemad. Käitus *taunivalt* on üldjuhul kasutusel noorte seas, vanemate hulgas kasutatakse rohkem hukkamõistmist. *Näppima, meik* ja *nunnukad* on nn tibikeelsed väljendid. *Võtmesõnad* on ülekantud tähendusega väljend, millega autor rõhutab, et Kristiina öeldu on oluline, õpetlik. *Flirt* on moodne sõna väljendamaks kurameerimist. Sõnavalik suunab mehi naiselikkusega enam arvestama, jätma kõrvale oma karmi mehelikkuse ning olema naistega viisakamad.

Autor annab Kristiinale positiivse omaduse, kui ta räägib meestele, et *tulistas tarmukalt, krabas mikrofoni*: Kristiina väljendas ennast autori arvates energiliselt.

Joonis 8. Kristiina Raudsepp

ÕHTULEHES ESINENUD OLEMUSLOOD

„Rolling Stonesi rokkar kägistas noort pruuti“

Autor tahab edasi anda artistide skandaalset elupoolt. Olemusloo sõnumiga annab autor lugejale teada, et rikaste ja kuulsate maailmas pole ainult glamuur, vaid ka vägivald ja

allasurutus. Autor kasutab sõnavara, mis annavad edasi rokkari vägivaldset ja hoolimatut käitumist, näiteks *viinakuradiga maadelnud rokkar, oli endast kolm korda nooremat kallimat litsiks ja hooraks sõimanud, lohistas pruuti mantlikraed pidi mööda maad, surus vastu seinat ja paistis tal kätega kõri ümbert haaravat, jättis naise maha vedelema*. Kuna olemusloo autoriks on naine, võib välja lugeda naiselikku viha, mida tuntakse, kui mehed kasutavad naiste kallal jõudu ja mõjuvõimu. Stiilivärvingut annab loo juures edasi pilt, millel on õnneliku olemisega noor naine vanaldase mehe embuses. Samas toob autor välja ka naisepoolse üliemotsionaalsuse ja mitte eriti kombeka eluviisi (*röögib, napsi järele lehkav neiu, priske tüliõun, irvitab Ronnie vanuse üle, ähvardab endale otsa peale teha*).

Joonis 9. Ronnie Wood ja tema pruut.

„Volkonski lastehommikul: katsuge väike laps endas alles hoida!“

Autor jagab läbi tegelase meile kõigile hea soovitusena olla vahel lapselik. See soovitus ongi loo sõnum. Sõnum on välja toodud ka pealkirjas.

Autor edastab positiivseid fakte lastehommikust. Ta tekitab lugejas hea meeleolu, sest juttu vesteti lastega ning siis tuntakse ka suurt rõõmu nende heaolu üle. Lapsed ja vanurid on teemadering, mis ei jäta üldjuhul lugejaid külmaks, olgu tegemist positiivse või negatiivse informatsiooniga. Loo juures oleva pildi (joonis 10) valikul on autor edastanud lapsi rõõmustanud ja elav kehakeelega luuletusi lugeva Volkonski. Olemusloos on kõike edasi antud pehmelt ja lapsemeelselt. Küsitakse, kuidas *luuletused sünnivad*, luuletused on

muhedad. See tähendab, kust ja kuidas tekivad mõtted luuletuse loomiseks. Sellised väljendid on lastega seotud loo puhul täiesti omal kohal, sidudes teksti sõnumi olemusloo keelekasutusega: mida lastepärasem, seda mõttelähedasem.

Volkonskil on kombeks lasta iga *telešõu* ajal natuke oma *parda* lühemaks *ampsata*. Volkonskiga seoses on juttu ka *vempude viskamisest*, mis on igati seotud lapselikkusega. Autor on sünonüümidega lisanud olemusloosse mõistatuslikkust, eripärasust.

Joonis 10. Peeter Volkonski lastehommikul

4.2. MAALEHE KEELEKASUTUSE ERIPÄRA JA STIILI SEOS TEKSTI SÕNUMIGA

MAALEHES ESINENUD UUDISED

„Maarohud trügivad grippi murdma“

Uudise adressaadiks on lai lugejaskond. Uudisest võib välja lugeda, et nutikate reklaamklippide ohvriks ei tohiks langeda. Näiteks reklaam, et punase päevakübara ekstrakt pärsib seagrippi, pole leidnud teaduslikku tõestust. Viiruste pärssimiseks soovitatakse pigem põletikuvastase mõjuga taimi, näiteks saialille.

Seega hoiatab artikkel lugejat reklaamitrikkide eest, mille ohvriks võime langeda ja mis tihtipeale ei vasta tõele.

Sama uudise raames väidab Eesti Apteekrite Liidu esinaine Kai Kimmel, et päevakübarale ei saa omistada viirust pärssivat toimet. Tema arvates on see reklaaminipp.

Pealkirjas esinenud sõna *trügivad* võime lahti mõtestada nii, et reklaamklippides on heaks seagripiviirust pärssivaks ravimiks just nimelt punane päevakübar. Samas annab artikkel teada, et maarohud on paremad ja tõhusamad. Seega on autori eesmärgiks mõjutada lugejat kasutama ravimtaimedest valmistatud drooge.

Sõna *pärsib* on otsene lugeja mõjutamine. Homöopaatiliste ravimite tootja firma A. Vogel Bioforce AG Eesti esindus teatas, et punase päevakübara ekstrakt pärsib seagripiviirust.

Sõnum: ravimifirmad püüavad inimesi mõjutada ostma punase päevakübara ekstrakti. Meditsiinipersonal väidab, et punane päevakübar on immuunsüsteemi tugevdav, kuid ei ravi viirusnakkusi.

Selles artiklis kasutatakse vähe stiilivärvinguga sõnu, et lugejaskond mõistaks artikli sisu üheselt.

„Tartust kaovad hulkuvad kassid“

Uudise adressaadiks on lai lugejaskond, sest igaüks puutub kokku hulkuvate kassidega, kes on eksinud või kodust välja visatud. Sõnum: autor rõhub inimeste südametunnistusele, et paljud viskavad oma kassi hooletult tänavale, kui kassipoeg on suureks kasvanud, samas on tänavatel kasse, kes ongi seal elanud ja jäänud ilma inimese hoolitsuseta. Õnneks on olemas varjupaigad, kus kodutud loomad ulualust saavad ning sageli leiavad endale nii ka päris kodu.

Autor kasutab palju sünonüüme, nt *kiisu, hiirekuningas, nurrumootor, kõuts, vurrudega sõber, hiirekelder*, mõjutamaks lugejaid emotsionaalselt.

Uudises räägib Tartu kodutute loomade varjupaiga perenaine, et paljud kassid tulevad kodudest, mitte tänavalt. Positiivsusega väljendab ta, et paljud loomaomanikud tulevad oma kadunud looma varjupaigast otsima. Lausega „*Võrus on kassiuputus*“ väljendab autor suurt kurbust, et kiisusid on palju ja neil pole omanikku. Autor ei suutu kodututesse loomadesse halvustavalt, vaid annab empaatilise hoiakuga edasi Võru varjupaiga töötajate muret ning

tema eesmärgiks on mõjutada lugejaid kasside saatusele kaasa tundma. Selleks kasutab ta ka vastavat sõnavara, leides piisavalt ilusaid ja armsaid sünonüüme, ning sellega muudab oma loo kaasatundmisele suunatuks. Autor on oma kirjutisse pannud tugeva mõjutuse, näidates kasse armsatena, et lugejal tekiks soov minna ja endale varjupaigast kass võtta.

Joonis 11. Kass Võru kodutute loomade varjupaigast

MAALEHES ESINENUD ARVAMUSLOOD

„Gripihirmul on raha silmad“

Arvamuslugu on suunatud laiale lugejaskonnale, sest autor kirjutab gripist, mis on Eestis levikul. Autor pöörab tähelepanu seagripile, vaktsiini tellimisele ja inimeste suurele hirmule. Ta annab mitmeid soovitusi nakatumisest hoidumiseks. Ajakirjanik suhtub lugejasse hoolitsevalt ja käsib hoolitseda ka kõigi teiste eest.

Autor on kirjutanud, et gripihaigete arv kasvab *maruliselt* ehk tohutult kiiresti. Tema arvamuse kohaselt *lisab* ajakirjandus gripipaanikasse veel *vürtsi* juurde. Kuna seagripi teema on kirgi üles kütnud kasutab autor julmemaid väljendeid: *maruline*, *vürtsi lisama*, *mõrtsukalikum*, *vänta juurde andma*. Ta toob lõpus päevavalgele eestlasliku kartuse häält teha

„Et meeleavaldus aitaks“

Sõnum: autor tahab teatada, et ebaõnnestunud meeleavaldused on avaldajate enda süü, sest nad ei oska kasutada õigeid toimimisviise. Nad ei oska selgitada oma probleemi kõrgemale võimule. Autor Agu Uudelepp on kasutanud laensõnu ja ülekantud tähendusega väljendeid, et muuta oma arvamuslugu meeleavalduseks.

Ajakirjanik juhib inimeste tähelepanu õigetele meeleavaldusvormidele, millega mõjutatakse ka valitsust. Üksi halamisest ja vingumisest ei piisa. Tuleb olukorda selgitada. Autor mainib *rusikareeglitest* kinnipidamist ehk kindlasti toimiva plaani järgimist. *Tugevad sümbolid*, mida meditsiinitöötajad kasutasid, olid verised *mannekeenid* ja kirst. Nad suutsid täita oma meeleavalduse eesmärgi. Mõnesid meeleavalduses osalejaid võrdleb autor *autistist kaksikvennaga*, kes käimasolevas olukorras üldjuhul ei asu. Nad uitavad oma maailmas ja vaikselt.

Autori arvates pole mõned põllumehed teadlikud või üksmeelel, mille üle meelt avaldama tahetakse minna. Uudelepp võrdleb nende probleeme viitsimatusega ehk *külmunud maa ja kärnas kärsaga*. Arvamusloos on kirjutatud veel põllumeeste tasuta jagatud piimast. Tollel

korral *rippus* põllumeeste meeleavalduse tulemus *juuksekarva otsas*. Autor kahtles, et põllumehed sellise meeleavaldusega midagi võidavad. Kui nad oleksid sõnniku kaubanduskeskusesse viinud, oleks *meediapeks* ja *sõnasõnnik* põllumehe maha teinud. Autor väljendab ülekantud tähendusega väljenditega, et põllumees *oleks linnas maatasa tehtud ning saadetud kohe oma sõnnikuhunnikute vahele* maale tagasi. Autor toob välja eestlase nõrga üksmeele koos enda heaks midagi suurt ja kasulikku ära teha, see tundub olevat võimatu.

MAALEHES ESINENUD OLEMUSLOOD

„Tühi maa“

Olemusloo adressaadiks on lai lugejaskond. Sõnum: autor tahab lugejale märku anda, et maalähedased asulad tühjenevad üha rohkem. Paljud inimesed kolivad linna ja maal asuvad talud on kehastunud vaid puhkamiskohtadeks. Autor rõhutab kujundlikult, et maal sõitmine on *nagu sõit surnuaial*, kus mõnes aknas põleb tuli. Kõik oleks nagu välja surnud, sest kõik on nii rahulik ja vaikne. Tänapäeval ei hoolita naabritest nii, nagu seda tehti mõnikümmend aastat tagasi. Tol ajal oli eestlastele ühtehoidmisoskus oluline. Kui aknas tuld tükk aega põlemas ei nähtud, mindi ja kontrolliti, kas kõik oli elamises korras. Selliste mõtteavaldusega mõjutab autor lugeja emotsionaalset poolt, pannes ta mõtlema Eestimaa minevikule, olevikule ja ka tulevikule, mis tundub maapiirkondades trööstitu olevat.

Autor on tühja maa rõhutamiseks kasutanud palju luulelisi väljendeid. Näiteks: *pagula, kauguses ajuti vilksatavad akende valgustäpid mõjusid hingedepäeva kalmuküünaldena, varjuderiiik, kõle, geto, veritsevad haavad, „kuni su küla veel elab, elad sina ka“, lösutab, vanaaja tühjade aknaaukudega tontlikult põrnitsev endine sigala, teekond Vargamäele*. (ML :10) Ta tahab mõjutada inimese tundemaailma. Ta tahab südamele panna, et vanal ajal siin asunud suurfarmid ja tihedalt asustatud kohtade asemel on nüüd nagu surnuaed, kus kauguste tagant vilksatavad valgustäpid on nagu kalmuküünlad. Autor mainib suurfarme ja teekonda Vargamäele, see tähendab, et ta teeb tagasivaateid ajalukku. Artikli autor Rein Veidemann tahab nooremale põlvkonnale öelda, et maakohad on tühjad, kuid kui otsustatakse maale elama minna, siis on see suur ja tähtis otsus. Autori eesmärk on äratada lugejas oma kodumaa vastu isamaalikku, hoolivat ja armastavat tunnet.

Artikkel äratab tundeid: igatsus, nostalgia, pisarad ja naer. Need teevadki lugejast jutustava sündmuse osalise (Hennoste 2010: 15).

Joonis 12. Autori ettekujutus tühjast maast

„Vallajuhid andsid poole palgast õpetajatele“

Sõnum: autor tahab edasi anda kurba olukorda, et valdadel ei jätku raha õpetajatele palkade maksmiseks. Loo rõõmustav pool on aga see, et kõik ei tee raha nimel tööd. Nad üritavad olla positiivsed ning kõikvõimalikel viisidel kokku hoida.

Mõjutus: autor tahab juhtida tähelepanu isetegemisele. Tahetakse, et eelkõige iga inimene ise oma teeservad ja -otsad korras hoiaks. Kuna pole piisavalt raha, siis valla teehooldajad ei jõua iga teelõiku hooldamas käia. Kui vallad vaevlevad rahapuuduses, siis peavad nad leidma erinevaid lahendusi.

Autor mainib *hubast ruumi*, see on heatahtlik väljend, kuid kisendab kurbuse ja raha järele. Üritatakse olla positiivne, öeldes, et *ühe või kahe jakobsoniga* tuleb hakkama saada. Autor väljendab proosalisust ehk halli igapäevasust – kõiges tuleb kokku hoida (nt selleks, et õpetajatele maksta). *Lõhkine küna* väljendab lootusetult puruneda tahtvat plaani, kuid kõigest hoolimata minnakse edasi ja tegutsetakse kõige parema nimel.

Joonis 13. Kersti Rammo raamatukogu juures

KOKKUVÕTE

Uurimistöö tulemusel sain teada, millist sõnavara ja mõjutamisviise kasutavad Maalehe ja Õhtulehe ajakirjanikud. Sain teada, millist sõnavara ja stiili kasutatakse arvamuse-, uudis- ja olemusloos. Oskan nüüd märgata ka mees- ja naisajakirjanike sõnavaravalikuid.

Õhtulehte ja Maalehte oli hea koos analüüsida, sest nad on nii sisult kui ka ülesehituselt (välimuselt) erinevad. Õhtuleht kuulub nn kollase ajakirjanduse hulka, Maaleht on kvaliteetväljaanne. Need ajalehed erinevad teineteisest päris palju: Õhtulehes kajastatakse kõmu, klatši, tungitakse isiklikku ellu ning sellest võib areneda ebameeldiv situatsioon. Maaleht vastupidi kajastab muresid ja rõõme (maa)elust, ei tungi inimese isiklikku ellu, vaid üritab päevavalgele tuua need lood ja sündmuste küljed, mis arendavad, harivad ja sisaldavad faktipõhist infot.

Õhtulehe keelekasutus on vabam, lihtsam, arusaadavam, autor viib oma artikli sõnumi lugejani, kasutades enam argikeelt ja slängi. Kuna Maaleht on Õhtulehega võrreldes kvaliteetväljaanne, siis ei otsi lugejad sealt kõmu ega klatši, vaid nad huvituvad (maa)elust ja tahavad ennast harida, leida praktilist teavet, vastuseid küsimustele ja nõu. Nad hindavad faktitäpset ajakirjandust. Seetõttu kasutavad Maalehe ajakirjanikud oma sõnumi edastamiseks korrektsemat kirjakeelt ega püüa lugejat mõjutada läbi argisõnavara, kus teksti autor püüab näida lugeja hea sõbrana, vaid on pigem arvamusiidri rollis, juhendades, õpetades ja sageli ka südametunnistusele koputades.

Suurimaks üllatuseks oli arvamyslugu „Tühi maa“, mis pani ka mind mõtlema selle üle, et maakohad jäävad tühjaks, kuigi need on imelised ja toredad – see äratas armastust isamaa

vastu. Üllatuseks kujunes ka artiklites kasutatud sünonüümide mõju. Näiteks *nirum palk* tekitas kurvemat meeleolu, kuid kassi sünonüüm *nurrumootor* või *vurrudega sõber* tekitas positiivset meeleolu.

Mulle meeldis rohkem lugeda Maalehte, sest seal oli erinevaid stiilivärvinguga sõnu ja väljendeid rohkem ning need muutsid lugemise huvitavamaks. Õhtulehe artiklites esines vähe erineva värvinguga sõnu. Pigem kasutati seal argikeele ja slängi sõnavara, mis mõjub lihtsamalt ja arusaadavamalt.

Pöördudes tagasi töö uurimisküsimuste juurde, saan läbitöötatud materjalile tuginedes väita, et Õhtulehe sõnavara on lihtsam, argisem ja arusaadavam kui Maalehe sõnavara, kuid Maalehe sõnavara on huvipakkuvam, mitmekülgsem ning harivam. Põhjuseks on kahe lehe erinev lugejaskond ning tegemist on taotlusliku sõnavara valikuga, et pakkuda oma lugejaskonnale huvi.

KIRJANDUS

Aava, Katrin 2003. Veenmiskunst. Tallinn: Avita.

EALL 1998 = Eesti Ajalehtede Liit 1998. Eesti ajakirjanduseetika koodeks; (<http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>).

EALL 2003 = Eesti Ajalehtede Liit 2003. Postimehe ja SL Õhtulehe loetavus tõusis aastaga; http://www.eall.ee/uudised/2003/27_11_3_sub1.html. Vaadatud 16.04.2012–15.05.2012.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti Keele Käsiraamat. <http://www.eki.ee/books/ekk07/> Vaadatud 29.11.2009–28.03.2010.

Ehala, Martin 2000. Kirjutamise kunst. Tallinn: Künnamees.

Hennoste, Märt 1996. Tekstiõpetuse õpik. Tallinn: Avita.

Hennoste, Tiit 2010. ½ Kommikoer ja pommikoer. Tallinn: SA Kultuurileht.

Kasik, Reet 2004. Muutuv meedia – muutuv keel. – Oma Keel 2, 5–14.

Kasik, Reet 2007. Kuidas kirjutada selget tarbeteksti. – Oma Keel 1, 46–51.

Kasik, Reet 2007. Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kask, Külliki 2005. Meediaõpetus. Tallinn: Avita.

Keeleveeb; <http://www.keeleveeb.ee/>. Vaadatud 23.03.2010.

Murumaa, Maria. <http://hansameedia.wordpress.com/meedia-oppematerjalid/>. Vaadatud 14.05.2012–19.05.2012.

Pullerits, Priit 1997. Ajakirjanduse põhižanrid. Tartu Ülikooli Kirjastus.

MATERJALI ALLIKAD JA LÜHENDID

ÕL = Õhtuleht 07.12.2009.

ML = Maaleht 26.11.2009, nr 48 (1155).

LISA 1

„Psühhiaater: alkovastane kampaania ajab jooma“ (ÕL: 2–3)

Arvo Uustalu, Kaarel Tigas

PÜHAPÄEV ŠAMPANJAGA: Pühapäevahommikuti on Anu Saagimil traditsioon – pisike pudel šampanjat. «Ja siis ma vaatan «Tähelaeva». Paluks mulle sel ajal mitte kunagi helistada!» kihistab Saagim plikalikult naerda. (Arno Saar)

Anu Saagimi veinineele leevendab väike õlu!

Psühhiaater Jüri Enneti harja ajab punaseks Tervise Arengu Instituudi kampaanias "Palju sina jood?" väljakäidud arvamus, et tarbimisel on väiksem terviserisk seni, kuni nädalas on vähemalt kolm alkoholivaba päeva. "Taoliste sõnumitega me kroonilisi alkohoolikuid kasvatamegi," leiab Ennet.

Psühhiaatri arvates ei ole sellist reklaami vaja. "Pannud siis vähemalt, et kolm alkoholivaba nädalat kuus. Väiksemad joojad haaravadki klaasi järele, sest neli päeva nädalas trimbata on okei," ütleb Jüri Ennet. "Põhjuse võtmiseks leiab alati. Esmaspäeval seepärast, et vihma sajab, ja kolmapäeval seepärast, et vihma ei saja. Tuleb endale lihtsalt öelda, et joon vaid kahel puhkepäeval ja kahel tööpäeval ja mul sõltuvust ei ole."

Edukad naudivad veini

Väga edukad noored Eesti härrasmehed naudivad vanalinna restoranis sundimatult lõbusas miljöös ilmselt kallist punaveini. Mõne aja pärast liitub ilusa eluga tibi, kellega ahvatleval diivanil veiniklaase kokku lüüakse. Kuski telerisügavustes soiub mahe ja uinutav bariton, kes küsib: palju sina jood? Niisugune on alkoholivastase kampaania teleklipi süžee. Normaalse eestlase neel jõnksatab hea elu, veini ja naiste peale. Kuupikkust alkoholi liigtarbimisele tähelepanu juhtivat kampaaniat rahastab täies ulatuses Euroopa Sotsiaalfond, kampaania maksab kokku kolm miljonit krooni.

Kommunikatsioonibüroo Powerhouse juhi Janek Mäggi sõnul ajab klipp jooma küll. "Sõber

ütles kohe pärast klipi vaatamist, et selle peale võtaks ka ise klaasikese veini. Eks too teatud meeleolu loob. Ega ka romantilise tubakareklaami vaatamise järel väga seda peenes kirjas hoiatust tähele panda, et sigaret tapab," ütleb Mäggi.

"Selle klipi filosoofia on luua kuvand, et joomine ei ole pelgalt prügikastiinimeste probleem, ka tööl käivad korralikud inimesed võivad samuti märkamatult alkoholismilõksu langeda. Paraku veiniklaaside tõstmise ja laheda elu ilusa poole esiletoomine jätab varju selle taga oleva sõnumi."

Wismari haigla psühhiaater Jaanus Mumma ei oska propagandalehekülgedest suurt midagi arvata, kuid lisab, et nende tegijatel on vähemalt tegemisrõõm ning et objektiivne teade on etem kui noorte omavaheline infovahetamine.

Veebilehel jooTargalt.ee võitlevad joomarluse vastu ka alkoholitootjad. "See lehekülg suunab inimese küll pigem viina juurde. Juba domeeni nimi viitab sellele, et inimene ei peaks drinki vahele jätma."

Alkoholinorm jaguneb seitsmele päevale

Kirikunapsi ja piimavanne hindav Anu Saagim tunnistab, et joob veini rohkem kui piima. Alkovastane propaganda paneb bravuuritari siiski õhtuse veinijoomise põhjuste üle juurdlema. Igaõhtuse veiniklaasiga võitlemiseks kasutab ta omapärast relva. "Olen ennast petnud sellega, et võtan hoopis ühe väikese madalaprotsendilise õlle."

Saagimit näeb seltskonnas rohkem kui tihti, šampanjapokaal käes. Kas ta jätkaks pärast terviseedendajate alkotesti täitmist mõne pokaalitäie võtmata? "Ei, kindlasti mitte. Mõtlen õhtul kodus enne kaks korda, kui veinipudeli avan. Ma ei tea, kas ma olen alkohoolik?" küsib ta naerdes.

Kuna Saagim igasugu kassiristsetel enam käia ei viitsi, jaguneb tema nädalavahetuse alkonorm seitsme päeva peale.

Kelle kõrri kaob viin?

Eestlaste vereringesse imendunud suurt viinakogust on ikka ja jälle üritatud Soome alkoturistide kaela määrada. Kas meie viina joovad ära põhjanaabrid?

Eesti konjunktuuriinstituudi direktori Marje Josingu sõnul helistavad soomlased iga kuu inimestele ja küsivad, kas nad on käinud välismaal ja kui palju alkoholi nad sealt kaasa on toonud. Josingu arvates võivad Soome uuringutes vassida need, kes viivad Eestist alkoholi kaasa kodumaal müügiks. Meie uuring ei kajasta aga koguseid, mis tuuakse Eestisse üle Vene piiri oma tarbeks, ega ka hulka, mille eestlane välismaal puhates ostab ja ära tarbib. Numbrid pole väikesed ja tasakaalustavad soomlaste väljaviidud koguseid igal juhul.

Eestlane lakkus mullu 12 liitrit puhast alkoholi, soomlane 10,4. Josingu sõnul ei kurda aga põhjanaabrid sugugi, et meie ehitajad on joodikud. «Venemaa number puudutab ainult legaalset alkoholi. Terve Siber ajab midagi ja see kõik juuakse ära. Eksperdi hinnangud pakuvad venelase tarbitud alkoholikoguseks 18 liitrit aastas. Võib-olla see lohutaks meid?» küsib Josing.

LISA 2

„Ääremaad jäävadki perearstita?“ (ÕL: 4–5)

Katrin Pauts

Vallajuht: tohtreid ei meelita ligi isegi suure rahaga!

«Oleme pakkunud soliidseid summasid, aga millestki polnud abi,» põhjendab ühe ääremaa-valla juht, miks sinnakanti siinamaani perearsti leitud pole. Et maainimene arstiabita ei jääks, on omavalitsusjuhid sunnitud rangest seadusest möödahiilimiseks imetabaseid skeeme leiutama.

Puurmani vallavanem Rauno Kuus kinnitab, et üks valla nimistu on perearstita ligi kaks aastat – eelmine arst suri. Nüüd käib kahel päeval nädalas haigeid vastu võtmas Laeva valla tohter.

Uue arsti leidmiseks on lõppemas juba kolmas konkurss, tohtrit paraku saadud pole. «Ei ole Eestis neid perearste nii palju,» ohkab Kuus. «Vahepeal oli lootus – üks noor arst oli valmis tulema. Aga kahjuks sai ta välismaalt parema pakkumise.»

Põhjus, miks perearstid Puurmanisse, mis ju põrmugi mingi padukolgas pole, tulla ei soovi, ütleb Kuus nimistu napi pikkuse – vaid veidi üle 1000 patsiendi. Huvilisi pole meelitanud isegi valla pakutavad remonditud ruumid ja kommunaalkulude katmine.

Väikesed praksised kadumisoos

Jõgevamaal Pajusi vallas praktiseeriva Külli Paali hallata on üks sellistest piirkondadest, kuhu arstid naljalt ei kipu – nimistu väike, ala suur. Lühike hingekiri tähendab napimat pearaha, kuid koduvisiitidega tuleb aega ja kütust kulutada kümneid kordi rohkem kui suures linnas: «Kahe koduvisiidiga võin vabalt maha sõita sada kilomeetrit.»

Koduvisiite peab maa-arst aga paratamatult tegema rohkem kui linnatohtrid, sest bussiliiklus on vilets ja tihti pole patsiendil ühtki võimalust kümnete kilomeetrite tagant ise ambulatooriumi jõuda.

Et Paal jõuaks suurt piirkonda teenindada, on ta sisse seadnud kaks vastuvõtupunkti. Viiruspuhangu ajal tuleb ette, et arst ise töötab tõbisena, sest kui linnades on perearstile lihtsam asendajat leida (suuremates kohtades on tihti mitme perearsti praksis ühes hoones), siis maal on see pea võimatu. Terve eelmise nädala tegi Paal oma töö kõrval ka haigestunud pereõde tööd.

Kui paljukõneldud visiiditasu on tohtrid ristinud tühivisiite vältida aitavaks n-ö respektitasuks, siis Paal ei salga, et see oleks ka väike lisasissetulek. Kui sotsiaalministri kehtestatud kuueprotsendine kärbe meditsiini vallas peagi valusamalt tunda andma hakkab, on väiksemate nimistutega perearstidel kindlasti lisateenistust vaja. «Kõik nimistud, mis jäävad tuhande inimese ümber, on ohus,» kardab Paal.

Arstipõud sunnib skeemitama

Ühes ääremaavallas on aga perearstimure lahendatud üpris omapärasel viisil – perearst, kes ise elab Eesti teises otsas, on palganud asendusarsti, kes kohapeal haigeid ravib. Et seadus lubab perearstilitsentsita asendusarsti tööle võtta kolmeks kuuks, tuleb inimene vahepeal mõneks päevaks lahti lasta ja siis uuesti tööle vormistada.

Hirmust haigekassa kiusu ees nimetuks jääda sooviv arst teab, et ta pole kaugelki ainuke – mitmesuguseid skeeme rakendavad paljud. Näiteks töötab osa perearste tegelikult välismaal, kuid Eestis on neil nimistu ja patsientidega tegeleb asendusarst. Samuti on asendusarsti palkamine ainus võimalus lapsepuhkusel olevale perearstile. Ääremaadel, kuhu arstid kolida ei soovi ja kus nimistud on väikesed, ei jäägi muud üle kui ajutisi skeeme kasutada.

Õhtulehega rääkinud omavalitsusjuhid viitavad üksmeelselt perearstide põuale. Näiteks värisetakse hirmust piirkondades, kus töötavad juba pensioniikka jõudnud tohtrid, kes võivad iga kell lahkumissoovist teatada. Tervishoiuametnikud ei tahtvat perearstide nappusest aga miskipärast kuulda – praegune seis, üle 800 perearsti, olevat piisav.

Õhtulehega mõtteid vahetanud Lõuna-Eesti vallajuht arvab, et perearstisüsteem on ummikusse jooksnud. Esiteks perearste lihtsalt ei jätku, sest ülikoolis arstiks õppijad eelistavad enamasti spetsiifilist eriala. Teiseks on riik seadusega rangelt piiranud, kes tohib perearstiteenust osutada. Palju lahendaks vallajuhi meelest, kui õdedele antaks suuremad

õigused. Edasisuunamisteks-analüüsideks, millega perearstid enamasti tegelevadki, pole tingimata tarvis arstidiplomiga inimest.

Omavalitsusjuhi sõnul ei meelita tohtrit ebaatraktiivsesse paika isegi tasuta ruumide ja pealemaksmisega: «Oleme pakkunud soliidseid summasid, aga sellest polnud abi.»

Haigekassa andmetel on praegu perearstimurest vaba Harjumaa. Kaht perearsti otsib Saare maavalitsus. Järvamaal Koerus teenindab kaht nimistut üks arst. Alates uuest aastast on uut perearsti vaja Värskas alevikus. Tervishoiuameti peadirektori Üllar Kaljumäe sõnul ei tähenda see, et arstiabi andmata jääb. «Kahtlemata mõjutab selle kättesaadavust, kui abi on korraldatud kõrvalasuva praksise kaudu või on määratud ajutine asendaja,» möönab ta samas.

Et perearstisüsteem kokku ei kukuks, on perearstide selts teinud sotsiaalminister Hanno Pevkurile seitse ettepanekut, sealhulgas visiiditasu, pereõdede volituste laiendamise ja bürokraatia vähendamise kohta. Kõigist ettepanekutest kõige skeptilisemalt suhtub minister visiiditasusse, õdede õiguste suurendamise asjus on ta valmis aru pidama.

Maa-arst Madis Veskimägi: puudu on noortest arstidest

Tõstamaa perearst Madis Veskimägi on üks vähestest edumeelsetest tohtritest, kes linnast maale kolinud ja seal oma praksise püsti pannud. Õieti on Veskimägi Tõstamaale rajanud lausa tervisekeskuse, kus tegeldakse nii diagnostika kui ka väikekirurgiaga. Sellesse investeerida soovivad Veskimägi kolleegidelgi: «See tähendab, et hämmastavalt vähe on neid patsiente, keda on vaja edasi suunata.»

Ots otsaga kokkutuleku üle Veskimägi ei virise – tema arvates rahastab riik perearstindust täiesti normaalselt. Küll aga valutab ta südant arstide keskmise vanuse kasvu pärast, noori tuleb peale kasinalt.

Maa-arsti põhimured on temagi sõnul pikad vahemaad – ehkki koduviisiite ei pruugi olla palju, kulub ühe inimese juurde jõudmiseks rohkem aega kui linnas mitme teenindamiseks. See tähendab, et eriti karmi viirushaigustepuhangu ajal venib Veskimäe tööpäev öösse: 18–19 ajal lahkub viimane patsient ja arst saab sõita koduste tõbiste juurde, oma koju jõuab ta alles südaööl.

Teine mure on temalgi asendamised. Väga tahaks teinekord täienduskoolitusele sõita, aga

arstist asendajat leida on maal peaaegu võimatu. Veskimägi nimetab oma päästeingliks asjalikku velskrit, kellega patsiendid väga rahul on. «Kes pole aga rahul, on ametnik,» tõdeb ta ja rõhub vajadusele pereõdedele seadusega rohkem õigusi anda – et nad võiksid iseseisvalt pikendada krooniliste haiguste ravimite retsepte ja ravida kindlaid seisundeid. Praegune olukord, kus õde peab tegema, mida kästakse, on tema meelest raiskamine.

Veskimägi on tutvunud uuringutega, mis näitavad, et perearstidega on eestlased tegelikult väga rahul. Põhjus, miks noori arste peale ei tule, on tema arvates pigem halvas mikrokliimas nii raviasutustes kui ka raviasutuste vahel – «kollegiaalsus Eesti moodi ja äratemine».

Kui praegu on maal seis perearstidega veel üsna rahuldav, siis teravaks läheb see Veskimäe ennustuse järgi 5–10 aasta pärast: «Pärnumaa kogemusel on keskmine maa-perearst 55.–60. eluaasta piirimail.»

Mis oleks lahendus? Nõukogude ajal, meenutab Veskimägi, oli suunamine. Tänapäeval aga aitaks arsti saamisele kaasa omavalitsuste ehitatud ja hallatavad tervisekeskused koos diagnostikaaparatuuriga, samuti see, kui perearstil oleks abiks rohkem õdesid ja nimistud oleksid suuremad – senise 2000 asemel 4000–5000 patsienti. Kindlasti peaks riik vähendama perearstide paberimajanduslikke kohustusi: «Mittearstlikule tegevusele kulub praeguses olukorras kuni kolmandik perearsti tööajast.»

LISA 3

„Oleme ketti pandud“ (ÕL: 8)

Muidugi saame aru, et Edgar Savisaar viskas oma kõnes paar konksu üles just selleks, et ajakirjandus need alla neelaks ja neist kirjutaks. Aga kirjutamata jätta ei ole ka kahjuks võimalik.

Jätame kõrvale kõik sellele sihtgrupile mõeldud osa. Kuigi vaadates numbreid ja lugedes Savisaare lauseid, võiks peaaegu iga arvu juures peaaegu vastupidise tõlgendusega välja tulla. Aga ei sellest miskit. Vähemalt kaksteist tuhat inimest Eestis usub pimesi, mida juht ütleb. Kui ta peaks kas või viiskümmend kaashäalikut üksteise otsa lükkama.

Mis meid tõsiselt häirib, on Savisaare väide selle kohta, et valitsusmeedia teadis Kaur Hansoni ja Herman Simmi kohta, aga hoidis infot kinni. Hansoni puhul lausa kaheksa kuud. Me olla ketti pandud. Ajakirjandus on raskelt haige. Jne.

Kõlab rängalt, aga rängemgi veel on teadmine, et inimene, kes niimoodi lajatab, teab ise väga hästi, et ta jutt on pehmelt öeldes häma. Tänapäeval ei ole lihtsalt võimalik infot kinni hoida. Pole enam need ajad, kui rajoonikomiteest helistati ja öeldi, mida võib ja mida mitte. Isegi kui keegi paksude prillide tagant sulle sisendusjõuliselt otsa vaatab ja väidab, et kõige kurja juure Ansipi pädevuses on infot kinni hoida.

Vähemalt kolme üleriigilise lehe juures siis? Armas jumal, kuidas peaks see võimalik olema? Igal lehel on eri omanikud, kõigil kümnetesse küündiva ajakirjanikehulgaga toimetused, kuidas seda saladust seal kinni peetakse? Igaühele kümme tuhat krooni? Mahalaskmis-ähvardus?

Teine asi, et kohtuprotsessid tunduvad mõnikord küll veidi ajastatud olevat. Ja kui kuskilt infot tilkuma hakkab, võib ka kalendrisse vaadata, et kui palju valimisteni jäänud on. Aga siin vist ikka ei ole ajakirjandus süüdi.

Lang võiks pigem oma ministeeriumi sees natuke ringi vaadata.

LISA 4

„Kristiina Raudsepp meestele: “Kasutage rohkem WCd!”“ (ÕL: 10–11)

Kais Allikivi

Endine erootikatäht kinnitab, et ei kannata rämpaseid ega lohakaid mehi!

"Külgetõmme, kindlus, silmavaade," nimetas Kristiina Raudsepp seminaril "Alla 18 keelatud" võtmesõnu, mis naist mehe poole tõmbavad. "Riietus ei loe, välimus ei loe absoluutselt!" kinnitas endine modell ja erootikatäht. Küll aga peab naistele meeldiv mees puhas olema. "Kasutage WCd rohkem. Rämpane ei tohi olla, lohakas ei tohi olla," õpetab Kristiina meestele.

Laupäeva õhtul peeti vanalinna sohvabaaris Black & White maha hariv-meelelahutuslik seminar "Alla 18 keelatud". Juttu tuli võrgutamist ja seksuaalhuvist. Mehed olid kuulajate seas selges ülekaalus – muu hulgas meelitas neid kohale üks ürituse korraldajaid ja esinejaid Kristiina Raudsepp. 35aastane endine modell ja näitleja (artistinimega Bellanova), kes praegu on täiskohaga pereema ja kasvatab peagi kolmeseks saavat poega Patrickut, tegi flirditeemalise ettekande ühes tädipoja Egert Valmra, TTÜ majandusteaduskonna õppejõuga.

Egertit hämmastas, kui taunivalt suhtub täditütar meestesse, kes naistele uksi ei ava: "Ma nägin, kuidas tal tekkisid tõsiselt teravad emotsioonid selle kohta, kui mehed midagi valesti teevad. Kui rääkida kas või sellest, kuidas eesti mehed ei ava ust, siis sellest, kuidas ta ennast väljendas, tekkis mul arusaamine, et päris paljud naised võivad niimoodi mõelda." Kristiina on varem ka Õhtulehele öelnud, et talle meeldivad viisakad mehed.

Naistele meeldib väike flirt

Algul olevat Kristiina mõelnud rääkida oma elu seikadest, ent pressis kohalolu pani ümber mõtlema. Niisiis esitas Egert Kristiinale üldisi küsimusi, millele viimane oma kogemuste põhjal vastas. Kuidas võiks üks mees naisele läheneda? "Mina arvan, et silmside on alati tähtis. Ei tohi olla kohmetu ja pilku ära keerata. Ei tohi olla häbelik. Mees võiks ka naisele silma teha, see oleks lahe. Naistele meeldib väike flirt," õpetas Kristiina. Liiga pealetükkivaks ta silmapilgutamist ei pea: "Siis ma näen täpsemalt, et mees on minust huvitatud. Ja kui ta ei ole minust huvitatud, siis pöörab mees pilgu ära, vaatab siia-sinna. Ühesõnaga, ma ei huvitu enam sellest mehest, kui tema mingit tähelepanu ei avalda ega ole minust nii väga huvitatud.

Väga-väga peab olema huvitatud."

Egert uuris, mis saab siis, kui silma teeb mitte kuigi kena mees. "Välimus ei loe. Peamised on külgetõmme ja näomiimika ja silmavaade. Kindlus," seletas Kristiina. Nõbu kahtles, kas Kristiina ikka räägib tõtt, kui väidab, et välimus ei loe üldse. "Ei loe! Absoluutselt mitte! Minule küll ei loe," tulistas Kristiina tarmukalt. "Mehed mõtlevad, et see loeb, tegelikult ei loe. Külgetõmme, kindlustunne, silmavaade," kordas ta võtmesõnu.

Rõivastus võiks küll olla sündmusele vastav, ent Kristiina meelest pole seegi kuigi tähtis: "Näoilmet ja silmade pilgust näeb ära, mis inimene tegelikult on. Natuke lobised ka temaga ja ongi näha." Mõningaid mööndusi välise külje kohta ta siiski tegi: "Puhas peab olema. Kasutage WCd rohkem. Räpane ei tohi olla, lohakas ei tohi olla."

Vältima peab ilmateemat

Mida mees esimesel kohtingul kindlasti teha ei või? "Ei tohi kohe naist näppima hakata. Ja siis teine asi on see, et kindlasti ei tohi naist suudelda. Meik läheb laiali ja see ajab naisi väga närvi," seletas Kristiina. Samuti on tema sõnul kaks jututeemat, mida mees peaks kohtingul vältima: "Kindlasti ei tohi rääkida ilmast. See ilmateema on juba ära tüüdanud. Ja teine on tähtkujud, mis on kõige vastikum teema. Võib-olla mõned inimesed teavad, aga mina näiteks ei tea tähtkujudest mitte midagi ja mind ei huvita ka."

Vahepeal krabab mikrofoni poolikus jõuluvanarüüs õhtujuht ja päris: "Kas kehtib see reegel, et ei ole olemas naisi, kes ei anna, vaid on olemas mehed, kes ei saa küsimisega hakkama?" Kristiina vastas naerdes: "Ma arvangi, et see on see teine punkt. Mehed ei saa küsimisega hakkama." Siis uuris "jõuluvana", kas tegijad mehed tulevad alati peo lõpus ja tagareast. "Ma ei tea üldse, kas meest on hea peolt otsida," mõtiskles Kristiina ja saatis segaja minema.

Oma arvamus oli tal rikkaste meeste kohta – nendegi seas olevat igasuguseid: "Vahel nad tunduvad nagu ülbemad, aga kõigi kohta ei saa seda öelda. On ka rikkaid mehi, kes on sihukesed nunnukad ja hea jutuga." Rikkus meest tema meelest ei mõjuta: "Ei ole tähtis rahakott, vaid külgetõmme ja armastus."

Kuigi laupäeva õhtul oleks osaliselt joogist seltskonda huvitanud seegi, kuidas leida partnerit üheöösuhteks, ei nõustunud Kristiina sel teemal sõna võtma.

LISA 5

„Rolling Stonesi rokkar kägistas noort pruuti“ (ÕL: 14)

Triin Tael

Politsei vahistas Rolling Stonesi kitarristi Ronnie Woodi, keda kahtlustab kallaletungis oma 20aastasele pruudile Jekaterina Ivanovale. Pealtnägijate väitel kägistas 62aastane rokkar kolmapäeva öösel venelannat tänaval ja ähvardas oma sigareti tema näkku kustutada.

Daily Maili andmeil polnud see sugugi kõik. Striptiisiklubis kohatud Jekaterina pärast oma kauase abikaasa Jo Woodi hüljanud Ronnie olevat noorukest venelannat juukseidpidi mööda maad lohistanud. Veel olevat muusik püüdnud oma kallima käekotti ära võtta, samal ajal teda hirmsasti sõimates.

Sõimas litsiks ja hooraks

Rokkar olevat Jekaterina lahti lasknud alles siis, kui pealtnägija lämbumishäälitsusi kuulis ja karjus, et mees vägivallatsemise lõpetaks. Politsei vahistas Woodi, kuid lasi ta kautsjoni vastu vabaks.

Celine ja Phillip Legge ütlesid ajalehele, et ärkasid kolmapäeva öösel paarikese ägeda tülitsemise peale otse nende maja ees. «Olime umbes kell 22.45 magama heitnud, kui kuulsime, kuidas keegi mees kõigest kõrist röögib,» meenutab Phillip. Wood oli endast kolm korda nooremat kallimat litsiks ja hooraks sõimanud. «Hirmus kõvasti,» nendib Phillip. «Kuulsin, kuidas keegi naine röögib, et mees ta rahule jätab. Algul arvasin, et kaks inimest lihtsalt tülitsevad. Aga kui karjumine jätkus, läksin alumisele korrusele ja siis välja tänavale.» Wood lohistas oma pruuti mantlikraed pidi mööda maad. Seejärel üritas ta Jekaterina käekotti enda valdusesse saada. 30aastane Phillip ei tundnud rokilegendi ära. Küll aga tundus talle, et vägivallatseja käes on sigaret. «Kuulsin, kuidas naine ütles: ai, jäta järele! Siis surus mees ta vastu seinale ja paistis tal kätega kõri ümbert haaravat.»

Phillip röögatas mehe peale, kes seejärel ümber pööras ja minema kõndis, jättes naise maha vedelema. Abivalmis Phillip tõi Jekaterina oma majja. Napsi järele lehkav neiu nägi räsitud välja – juuksed sassis, sukkpüksid lõhki rebitud, jalad vermeis. Phillip ja tema lapseotel

naine väidavad, et politsei tulekut oodates rääkis Jekaterina Woodiga mitu korda telefoni teel. «Sa ei palu isegi vabandust,» ahastas rokiheerose pruut.

Wood taas viinakuradi küüsis?

Oma päästjatele rääkis ta, et tüli oli tekkinud restoranis. Jekaterina oli Woodile öelnud, et nad peaksid lahku minema.

Venelanna vastas küll politsei küsimustele, kuid keeldus avaldust tegemast. Võimud viisid Woodi oma kodunt siiski politseijaoskonda kainenema. Hommikul pääses ta kautsjoni vastu vabadusse.

Seda, et ahastuses naise mainitud Ronnie pole keegi muu kui Rolling Stonesi rokilegend, mõistis Legge'ide abielupaar alles siis, kui Jekaterina nende juurest lahkunud oli. Woodi sõbrad on Daily Mailile mõista andnud, et aastaid viinakuradiga maadelnud rokkar pummeldab taas. Suhted Jekaterina ehk Katiga olevat tormilised. «Ühel päeval irvitab Kat Ronnie vanuse üle, teisel tülitseb tema pereliikmete pärast.» Septembris olevat venelanna ähvardanud endale otsa peale teha, kui Ronnie oma eksnaisega lõunastama plaanis minna. Samuti ei meeldivat neiule, et Wood on oma täiskasvanud tütre Leah'ga ära leppinud. Kuulu järgi on priskeks tüliõunaks kujunenud ka Jekaterina nõudmine, et Ronnie üle 50 miljoni Eesti kroonise häärberi tema nimele kirjutaks.

LISA 6

„Volkonski lastehommikul: katsuge väike laps endas alles hoida!“ (ÕL: 15)

Kaja Roomets

Laupäeva keskpäeval oli Tartu Kirjanduse Majas üksjagu sagimist: lastehommiku külaliseks oli onu Volk, kes luges kokkutulnuile väikese kiiksuga muhedaid luuletusi karukellast, sõnajalast ja vanasõnast.

Onu Volk on suur pikka kasvu mõnus mees, suurte käte ja jalgadega, kuid hirmujudinaid lastele ei tekita – pigem meeldib, kuigi nad õige natukene kardavad ka. Erinevalt täiskasvanutest saavad väikesed inimesed aru, kellel on soe süda ja kes neid tõsiselt võtab. Suurtele lastele soovitab näitleja aga endas alles hoida seda väikest last, kes te kunagi olite. Ainult sel viisil olevat võimalik praeguses elus ellu jääda.

Lastehommikule kogunenud Martinid, Liisad, Elised ja Jaanid kuulasid onu Volki särasilmil. Kiiksuga luuletus sõnajalast, kellele vanasõna nõu tahtis anda, pani südamed põksuma. Lumi, kass ja kelluke aga tõid teadmise, et ülearuseid asju maailmas polegi – lihtsalt mõned asjad võivad olla vahel vales kohas.

Luuletused kirjutavad ennast ise

Lastehommikul aeti kirjaniku ja näitlejaga täiesti tõsist juttu, sest lapsi huvitas siiralt, millal onu Volk oma esimese luuletuse kirjutas ja kuidas luuletused sünnivad. «Luuletused kirjutavad ennast ise!» ütles Volkonski ja luges laste suureks meeleheaks oma elu esimese luuletuse, mis nägi ilmavalgust siis, kui nüüdne Suur Peeter oli alles kuueaastane Väike Peeter.

Jõuluajast ei õnnestu Volki rääkima meelitada – ta tõmbub endasse ja eemaldub mõtetes kaugustesse.

Kui jõuludeks tuleks lumi maha, oleks see tõeline kingitus?

Volkonski tunnistab, et ansambli Propeller päevil õnnestus tal küll päikest ja vihma välja laulda, kuid lume kohta ei oska ta midagi öelda – pole proovinud.

Lootus igatahes jääb.

„Kärpis habet otse telesaates“

Laupäeval teleekraanil olnud improvisatsioonikomöödias «Vilde tee» sai Volkonski taas kord hakkama lõbusa vembuga, kui lasi seal oma habeme poole lühemaks lõigata.

Pügamisele aitas kaasa sarja peategelane Piret Laurimaa, kelle sõnul oli habeme kärpimine Volkonski enda idee. «Ta sosistas mulle, et pane käärid ja kamm sahtlisse. See pidavat olema tema traditsioon, et iga telešõu ajal tuleb habet piirata,» naerab Laurimaa. Volkonski parrast läks kääride alla kokku üle kümne sentimeetri.

See polnud vanameistril tõesti esimene kord avalikult habet kärpida. Esimest korda üllatas ta vaatajaid selle trikiga kevadel TV3 hittsarjas «Eesti otsib lemmiklaulu» – laulu «Helinälg» esitlusel jooksis lavale Peeter Määrits, kes Volkonski habeme paberilõikuriga poole lühemaks ampsas.

Volk ise ei mõista seda kära, mis teist päeva tema parra kärpimise ümber käib ja meediamullikski on puhutud. Lastehommikul esinemise järel silitas ta mõtlikult oma kenasti piiratud habet: «Alles on, milles küsimus?» Et keegi aga tema esinduslikku parda avalikult habemetutiks julgeb nimetada, paneb Volgi ka edaspidi vempe viskama.

LISA 7

„Maarohud trügivad grippi murdma“ (ML:5)

Anneli Aasmäe

Meedikud panevad inimestele südamele, et nad ei langeks gripist pääsemist lubavate ravimireklaamide ega paanika küttesse, vaid säilitaksid aruka ja kriitilise meele.

Vähem kui ööpäev pärast seda, kui avalikkuseni jõudis teade esimesest surmaga lõppenud uue gripi ehk nn seagripi juhtumist Eestis, üllitas taimsete ja homöopaatiliste ravimite tootjafirma

A.Vogel Bioforce AG Eesti esindus teate, mis kinnitas, et apteekides müüdav punase päevakübara ekstrakt pärssib seagripiviirust.

„Tõhus ja lihtne seagripi tõrje,“ kõlas sõnumi paljutöötav pealkiri. Rahvusvahelise teadlaste rühma uuring olevat tõestanud, et punase päevakübara ekstrakt pärssis kõikide uuritud gripiviirustega, sealhulgas ka praegu leviva uue gripi tekitajatega nakatumise võimet rohkem kui 99%.

Kaheldav hea mõju

Eesti Apteekrite Liidu esinaine Kai Kimmeli reaktsioon teatele on kiire ja selge.

“See on vale,“ kostab Kimmel. “Päevakübaral on küll organismi enda vastupanuvõimet tugevdav toime, aga viirust pärssivat toimet talle omistada ei saa.”

Kai Kimmel ei välista, et tegu võib olla nutikalt ajastatud reklaaminipiga. “Aga praegu ei ole soliidne sel moel inimeste tunnetel mängida,“ nendib apteeker.

Ka perearst Ruht Pulk möönab, et info pole kuigi tõsiseltvõetav. „Päevakübarale lootma jääda küll ei tasu,“ ütleb Ruht Pulk. „Ta võib organismi immuunsust tõsta, aga uue gripi levikut ei pärssi.“

Ka ravimiameti ravimite osakonna juhataja asetäitja Margit Plakso jääb skeptiliseks ja kinnitab, et nende käsutuses pole mingeid andmeid, mis tõestaksid punase päevakübara gripivastast toimet.

Ühelgi päevakübarat sisaldaval preparaadil Eesti ravimimüügiluba ei ole,“ sõnab Plakso. „Neid tooteid müüakse toidulisandina, seega pole õige neid haigusi ravivaid või leevendavaid väiteid omistada.“

Tartu Ülikooli mikrobioloogia instituudi juhataja Irja Lutsar otsib aga üles kliinilise meditsiini tippväljaande New England Journal of Medicine mõne aasta taguse numbri, kus tutvustati kõrgetasemelist uuringut päevakübara ekstrakti toimest külmetushaiguste puhul.

„Katsealusele anti eri kangusega ekstrakti või platseebot, aga haigussümptomite kestvuses ega tugevuses polnud mingit vahet,“ refereerib Irja Lutsar. „Ajakirja sõnum oligi selline, et

lõpetame punase päevakübara ekstrakti uurimise ning kulutame oma aega ja ajurakke millegi sellise peale, millest on rohkem kasu.“

A.Vogel Bioforce AG Eesti esinduse juhataja Andra Pihlas kinnitab aga paljudele uuringutele viidates, et päevakübara ekstrakt on tähtis viirusnakkuse ennetamisel ning säilitab oma toime ka ravi ajal, kui inimene on juba haigestunud. Viide gripipaanikast lähtuvalt ajastatud reklaamile ei vasta tema sõnul tõele.

Koostoime ravimitega

„Oleks ju lausa kuritegu mitte teavitada inimesi taolise uuringu tulemustest ja mitte anda neile võimalust lihtsa loodusliku preparaadiga oma kasitsevõimet tõsta,“ lausub Andra Pihlas.

„Info avalikustamise ajastus on tingitud uuringutulemuste selgumisest ja uue pandeemilise gripiviiruse levimise ajast.“

Aastaid ravimtaimedega tegelenud bioloog Juta Mölder kinnitab, et punane päevakübar on gripisümptomite puhul küll väga otsitud ja hinnatud, aga selle seagripi vastasesse toimesse ei usu ka tema. Viiruste pärssimiseks soovib Mölder kasutada hoopis põletikuvastase mõjuga taimi, eeskätt saialille – kas tee, õli või tinktuurina.

Apteekrite liidu esinaine Kai Kimmeli sõnul võib loodustooteid tarvitada küll, aga pigem profülaktikaks või järelravimiks, sest raske haiguse korral pole neist nõrga toime tõttu abi loota.

„Kurja loodustooted ei tee, head võivad teha, age ei pruugi,“ kostab Kimmel.

Lutsar tõdeb, et kliinilise meditsiini pooldajana ei ole ta ravimtaimede kasutamise vastane ning joob kehva enesetunde korral ka ise taimeteed, küll aga tahaks ta iga loodusliku preparaadi puhul lugeda tõestust selle toime kohta.

Loodusravimite tarvitamisel soovib ta eriti ettevaatslik olla krooniliste haiguste põdejatel ja teistel, kes pruugivad mingeid ravimeid, sest ravimtaimepreparaadid võivad mõjutada kliiniliste arstimate toimet.

LISA 8

„Tartust kaovad hulkuvad kassid“ (ML: 9)

Heli Raamets

Mullu toodi Tartu koduta loomade varjupaika üle 1100 kassi, tänavu jääb see arv paarisaja võrra väiksemaks. Enamik kiisusid tuuakse sinna kodudest.

Teisipäeval kell kaks toob töötu mees varjupaika siiami värvides koheva karva ja suurte siniste silmadega kiisu. Keegi oli selle ta ukse taha jätnud. Kuna peres on juba üks hiirekuningas, siis jõudiski võõras kass varjupaika. Ta oli sel päeval juba kaheksas. Tund aega varem tõi üks emase kassi omanik pesakonna tema triibulisi kahekuuseid järeltulijaid.

“Enamik tuleb kodudest, mitte tänavalt,” ohkab varjupaiga perenaine Mairi Peiponen. Nad tegutsevad neljandat aastat ja sel ajal on linnatänavatel hulkuvaid kasse kõvasti hõredamaks jäänud.

Kiisud saavad varjupaika jõudes kirbu- ja ussirohtu ning mõni päev hiljem kompleksvaktsiini. Seejärel tuleb lihtsalt oodata, kes ühe-, kes kahekaupa puurides.

“Näu-näuu!” kostab kasside juurde minejatele mitmehäälselt vastu. Nurrumootorid ajavad ennast pehmetelt asemelt püsti ja hakkavad end puuri varbade vastu hõõruma.

Pooled kassid leiavad kodu

“Nad saavad väga hästi aru, kas tullakse lihtsalt vaatama või valima,” poetab varjupaiga perenaine. Külalisi lootusrikkalt piidlevad ja tähelepanu nuruvad kiisud teevad Mairi Peiponenil tihti südame härdaks ja silmad märjaks. “Mõnel, kes on kauem olnud, on silmis lootusetu pilk, et mind nad nagunii ei võta,” lisab ta.

Pirakas kolmeaastane hallivalgekirju kõuts Maximus on varjupaigas kolmandat nädalat. “Tundub, et tegu on kodust eksinud kassiga, kes hulkus ühe Puiestee tänava maja ümber,” ütleb projektijuht Kirke Roosaar. “Väga kaua ei ole ta tänaval olnud, sest tal ei ole kastreerimata kõutsidele omaseid taplusarme näos.”

Pehme padja, pesa ja laest rippuva kõiega üksikkongis elav Maximus ootab vana peremeest

või uut kodu. Kui varem tuli kadunud kiisut varjupaigast otsima 5–6 omanikku aastas, siis tänavu on oma kaotsi läinud lemmiku järel käinud juba 39 inimest.

Tänavu on üldse eriline aasta, sest tavapärase kolmandiku asemel on kodu leidnud enam kui pooled Tartu varjupaiga kassid. “Olin lausa hämmingus, et eelmisel kuul oli see protsent 68,” lisab Kirke Roosaar.

Võrus on kassiuputus

Mujal pole olukord siiski nii hea. “Kasse on tohutult, ei jõua kõiki vastu võtta,” ohkab Võru kodutute loomade varjupaiga juhataja Merike Torm. Vastutustundetud loomaomanikud võtavad emase kassi ja lasevad poegida. Pärast öeldakse, et tegu polegi nende pere kassiga ja tuuakse varjupaika, räägib ta.

Praegu on Võru varjupaigas tõsine üleasustatus — 40 kohal elab 80 hiirekeldrit. “Pooltele koortele tulevad omanikud järele, aga kassi otsitakse väga üksikutel juhtudel,” lisab Merike Torm. “Lihtsam on ju uus võtta.”

Igäühele kiisut varjupaigast ei anta, enne tahe-takse veenduda, kas ta on valmis vurrudega sõpra oma ellu võtma, tema eest hoolitsema. Et otsusele jõuda, võib käia varjupaigas kasside eest hoolitsemas ja nendega mängimas.

Tallinna loomade hoiupaiga juhataja Rein Nuudi sõnul on nad sel sügisel mullusest rohkem hulkuvaid loomi püüdnud, eriti kasse. Mullu leidis uue omaniku 200 kassi, tänavu esimese seitsme kuuga 130 kiisut. “Detsembris ja jõulude ajal võetakse varjupaigast rohkem loomi,” lisab Nuudi aasta lõpu kohta.

LISA 9

„Gripihirmul on raha silmad“ (ML: 4)

Sulev Oll

Poeg tuli esmaspäeval koolist koju ja ütles, et nädala lõpuni on tema koolimaja ukсед kinni. Liiga palju haigeid õpilasi. Igast kolmest algklassilapsest üks tõbine. Seagripis, kardame uskuda, kuigi ilmselt on liikumas ka mitmeid teisi haigusi.

Üle Eesti on juba kümmekond kooli kinni pandud. Arvatavasti pannakse veelgi — novembri igal nädalal on ülemiste hingamisteede viirusnakkusesse haigestunuid kolme tuhande võrra rohkem.

Gripihaigeid loomulikult nii palju pole, kuid nende hulk kasvab maruliselt: novembri esimesel nädalal oli ametlikke juhtumeid 54, teisel 282 ja kolmandal juba 715. Ning nende seas on kinnitust leidnud ka sajad uue gripi ehk nn seagripi juhud.

Koos ehmata nimega haigusega kogub tuure hirm. Gripp sobib väga hästi meie viimase aja maailmavaatega, mis koosneb tööpuudusest, säästueelarvetest, pikematest ravijärjekordadest, põllumeeste meeleavaldustest, kliima soojenemisest ja ohust sattuda üleilmastumise ohvriks. Lisaks veel värske ähvardus korraldada tulistamine ühes Tartu koolis.

Gripikesksesse üldisse paanikasse lisavad vürtsi nii ajakirjandus kui ka vähemalt väliselt ülimalt rahulikkust ilmutav sotsiaalministeerium. Tundub ju vastuoluline, et haigus levib välgukiirusel, aga vaktsiin jõuab Eestisse 7. detsembril ning vaktsineerimist alustatakse veel nädal aega hiljem. Teles näidati soomlaste laussüstimist aga juba nädalaid tagasi.

Kui varem leidsid ka neid, kes gripi ja tema seekordse vormi veidra nime üle nalja viskasid, siis nüüd on needki vakatanud. Vaieldamatu on see, et 13aastane poiss suri. Poiss, kellega me mõni nädal tagasi koos kirjutasime luuletust, kui käisin “Tagasi kooli” nädalal Raasikul tundi andmas.

Proovime teha nii, et meiega nõnda ei läheks. Hoolitseme üheskoos kõigi ja igaüks enda eest. Peseme käsi, tuulutame tube, sööme küüslauku ja võtame punase päevakübara tinktuuri, mille usinat müügitööd kurvad juhtumid on kõvasti aktiveerinud.

Loomulikult peab ka gripi ajal igaüks oma müügitööd tegema. Küüslaugumüüja kiitma oma ja ekstraktimüüja oma. Keegi ei kahtle päevakübara heades omadustes. Minugi ravimikapis on pruunikas pudel juba aastaid. Aga pakkuda seda kui võlukepikest?

Kui väga tahaks praegusel ajal teada, milline on asjade seis tegelikult. Kas see gripp on üks tavalistest, nagu kinnitavad ühed, või tõesti mõrtsukalikum, nagu räägivad teised? Kas linnu- ja seagripp on pigem meditsiini- või meedianähtused? Kas annavad vaktsiinitootjad kusagil vaikselt vänta, et haigus piisavalt suur ja hirmuäratav tunduks?

Jah, asjatundjad püüavad meid rahustada, aga miskipärast me ei taha nende häält kuulda. Huvitav küll, miks? Võib-olla on inimese loomuses tõesti tarve karta halvimat, võib-olla on aga aastaid poolikuid tõdesid lausunud poliitikud murendanud meie talupojameelt niivõrd, et ükskõik mida nad ka lubaks või kinnitaks, kardame ikka, et meid tahetakse petta. Või kaitseta jätta.

LISA 10

„Et meeleavaldus aitaks“ (ML: 11)

Agu Uudelepp

Surnukirst Stenbocki maja ees. Paarituvad sead lossiplatsil. Sõnnikukoorem Prisma parklas.

Need on vaid mõned näited sellest, kuidas on meeleavalduste korraldajad Eestis üritanud oma sõnumile tähelepanu tõmmata. Erilist kasu pole neist üritustest aga olnud, kuigi tegijad püüavad tões ja vaimus ning sõnumil on tihtipeale sügav sisugi olemas.

Milles siis asi, et valitsejate mõjutamiseks korraldatud üritused vaikse visinaga lõpevad?

Eduka meeleavalduse tarbeks on vaja meeles pidada vaid kolme lihtsat reeglit.

Esiteks, poliitikud hakkavad tegutsema ainult siis, kui kardavad piisavalt suure hulga häälte pärast. Teiseks, selle suure häälte hulga mõtlema- ja liikumapanemiseks on vaja meedia abi.

Kolmandaks, meedias tõsiseltvõetavuse saavutamiseks peavad algatajad olema üksmeelel, mida ja miks nad teevad.

Kui hästi on meie meeleavalduste korraldajatel õnnestunud neist rusikareeglitest kinni pidada?

Sümbolite eesmärk

Lõpust alustades ehk kooskõla tegijate ridades. Lühidalt öeldes, seda Eestis eriti ei ole. Vaid meditsiinitöötajad suudavad enam-vähem üksmeelselt oma sõnumit edastada.

Ametiühingud ei saa sellega tavaliselt hakkama, sest neid on mitu. Seetõttu hakkab juba varajases organiseerimisjärgus pihta punktide lugemine, kes millest rohkem kasu saab.

Lõpptulemus on tavaliselt see, et osa jätab üldse kohale tulemata või siis seisab, plakat käes, täpselt sellise näoga, nagu poleks kohal mitte tema ise, vaid ta autistist kaksikvend.

Põllumeeste organisatsioonidega on lugu veel hullem, sest seal on taust poliitiline.

Tootjate katusorganisatsioon on seotud Toompeal opositsioonis olevate erakondadega — loomulikult on asi nende meelest nii hull, kui üldse olla saab, ja protestida tuleks vaat et mitu korda kuus.

Talunike juhid saavad aga suurepäraselt läbi võimulolijatega ning nende meelest pole vaja tüli kiskuda. Tagajärg on see, et ühtset sõnumit meedias ei kõla.

Põllumeeste muredest rääkimise asemel kõneldakse hoopis sellest, et põllumehed ei tea päris täpselt isegi, mis neil häda on, nii et küllap on maa lihtsalt külmand ja kärss kärnas.

Nüüd teine reegel, meedia oskuslik kasutamine. Meditsiinitöötajate trikk — kirstu Toompeale toomine — oli tegelikult päris andekas, kuigi ajas mõne ministri üsna endast välja.

Suhtekorralduslik paratamatus on see, et meedia vahendatud informatsioon moondub. Järelikult peab sõnade kanda jääma võimalikult väike osa sõnumist, põhirõhk tuleb panna tugevatele sümbolitele.

Kirst ja verised mannekeenid on meditsiini kontekstis tugevad sümbolid, mis täitsid oma eesmärgi. Kui meeleavalduse kajastuse pildis on palju inimesi koos sümbolite või märkidega, millest vaatajad ilma seletamata aru saavad, on meediatöö hästi tehtud.

Aga kui sümboleid ei mõisteta õigesti, on meediatöö läinud raisku ja lisaks on eksitud rängalt

esimese reegli — võimalikult suure hulga valijate mõjustamine — vastu. See on viga, mille Eesti põllumehed Toompeal raudse järjekindlusega teevad.

Nende vigade mõistmiseks peab natuke tausta lahti rääkima. Tõsi, enamik riigikogulasi valitakse väljaspool Tallinna, kuid otsustajate ring on peamiselt just seal mandaadi saanud ja lisaks kas pealinnas sündinud või seal nii kaua elanud, et juured kipuvad ununema.

Harvad kordaminekud

Sama lugu on ka ajakirjanikega, kes on siga näinud peamiselt ühe lihakombinaadi reklaamis laulmas ja vasikat teinekord läbi autoakna. Nad mõistavad maatööd ja maainimese muret hoopis teises võtmes kui need, kellele see ongi igapäevaelu.

Seetõttu nad ka tõlgendavad põllumeeste meeleavaldusel kasutatud sümboleid hoopis teises võtmes kui korraldajad loodavad.

Skandaal skandaali pärast ei too ühegi meeleavalduse korraldajatele toetust. Toetus tuleb siis, kui nende murest aru saadakse ja soovitud lahendust õiglaseks peetakse. Sellise samastumise suutsid põllumehed saavutada siis, kui nad Prisma parklas tasuta piima jagasid.

Toonasest aktsioonist said ka linnainimesed aru, meedia võimendas maameeste muret ja piimahinnasõda kaubanduskettide vahel lõppes.

See on üks harv õnnestumine ja ka siis rippus tulemus tegelikult juuksekarva otsas. Piimapüti kõrval troonis sõnnikukoorem. Milleks seda vaja oli?

Ürituse eestvedajate praalimine, et järgmine kord lastakse pood sõnnikut täis, oli vaid grammikese kaugusel liigest ülbisemisest, mille tagajärjeks oleks olnud meediapeks, sõnasõnnik põllumeeste enda rinnaesisel ja linnainimeste halvakspanu.

Varem on nii ju korduvalt läinud. Põllumehed said sõimata, kui nad sead Toompeale tõid ja seal tundideks päikese kätte jätsid. Sõimata saadi ka siis, kui piima maha valati, sest toiduga mängimist eestlased ei mõista.

Sõimata saadi tegelikult ka eelmisel nädalal, sest loomi vaid lemmikutena nägevate linnainimeste jaoks oli novembrikuine kahe vasika välja aedikusse panemine loomapiinamine.

Tõik, et seda tõugu vasikad võivad talvel õues olla, ei puutu kampaania mõttes asjasse. Mida inimesed ei tea, seda pole olemas.

Mida peaksid põllumehed siis tegema, et nende meeleavaldused oleks mõjusad? Jätma need kolm reeglit meelde ja otsima lihtsas linnainimeses liitlast. Üksipäini ei muutu kellegi hääl Toompeal küllalt mõjusaks.

LISA 11

„Tühi maa“ (ML: 10)

Rein Veidemann

Advendiaja künnisel on paslik mõelda lootusest ja valgusest. Ning küsida: kui kauaks jagub veel neid, kes võivad end põlvkonniti maarahva hulka kuuluvaks lugeda?

Oktoobri viimasel nädalavahetusel sõitsin oma naisega Pärnust üle Vändra ja Suure-Jaani Venevere külla. See küla asub Navesti jõe ääres ja kuulub Kõo valda. Naise vanaemast on jäänud sinna maja.

Kunagist Karjaaru talu ümbritsev maa on kinnistamata. Meist pole põllupidajaid. Õnneks on vald leidnud sajandite vanustele põldudele hooldaja. Nõnda teame veel, kui eriline värv on orasroheline, kuidas lõhnab piimküps rukis ja kui magusalt kipitab sõõrmeis värskelt lõigatud vilja tolm.

Sõit nagu surnuaial

Oleme seal sugulase armust suvilised. Püüame nüüd juba seitsmendat aastat maja ületalve pidada, et siis mõni kuu ilupõõsaste, lillede ja murulapikese keskel põhjamaa üürikest suve veeta. Nagu tõenäoliselt sajad ja tuhanded teised eestlased.

Endised talud on kehastunud maakodudeks. Kellelegi on need mälestuste oasid, kellelegi pagulad.

On muidugi neid, enamasti pensioniealisi, kes jätavadki linna. Või kellele linnakorter on jäänud talvitus- või peatuskohaks, kui vaja linnas asju ajada, teatris või kontserdil käia.

Loomeinimestestki paljud pesitsevad maal — Jaan Tätte Vilsandil, Ivo Linna Muhus, Erkki-Sven Tüür Hiiumaal, Teet Kallas Laulasmaal, Jaan Kaplinski Tartu- ja Võrumaa piiril Mutikul.

Meil on kodu veel linnas ja Venevere pagulaks. Nüüd olimegi teel sinna. Tulime sünnipäevalt. Nädalaid rõhunud hall pilvevaip oli lõpuks rebenenud. Kuu siras taevas nagu hõbenööp

sametisel öökuuel.

Autos oli soe, mõõdikute roheline taustaga silmad armatuurlaual, mingilt raadiokanalilt salongi sumedalt täitev muusika ja asfaldi neelavate talverehvide ühtlane surin mõjusid turvaliselt.

“Kas sulle ei tundu, nagu sõidaksime mööda surnuaeda?” küsis ühtäkki mult naine.

Tõepoolest, enamasti saatsid meid mõlemal pool teed kuuvalgel puude kahvatud varjud. Siinseal kauguses ajuti vilksatavad akende valgustäpid mõjusid hingedepäeva kalmuküünaldena.

Suuremates kohtades nagu Suurejõesel ja Kaansoos ääristas maanteed mõnesaja meetri pikkuselt majaderivi, siis algas taas tühjus. Inimeste lähedalolu reetsid sügiskünniga neitsilikkuse taastanud põllud.

Meenus, et seesugust läbi tühjuse ja vaikuse kulgemist olime esimest korda kogunud Soomes. Olime kutsutud esinema ühte alevikku. Bussiliin oli n-ö tunne-oma-kodumaad, peatused iga kümnekonna kilomeetri tagant. Kedagi polnud näha. Kui buss peatus, ilmus pimedusest otsekui varjuderiiigist inimkogu, tervitas juhti tasase häälega, istus vabale kohale ja sõit jätkus.

Soome on Eestiga võrreldes muidugi veel tühjem. Eriti Jyväskyläst põhja poole. Aga ta on ka Eestist mitu korda suurem. Tundus kummaline (või siiski ootuspärane?), et toona ei mõjunud see tühjus kõledalt.

Küllap tulenes see teadmised, et iga soomlase omailm vajab enda ümber suurt hulka ruumi, enne kui teisega kokku puutub. Eestlastegi nn psühholoogilise ruumi tarve erineb lõuna- ja idapoolsete rahvaste omast märgatavalt. Tühja maa tunne seostub hajaküladega.

Veneveregi on niisugune tüüpiline hajaküla. Põldudest, karjamaadest ja saludest ümbritsetud talud asetsesid kunagi üksteise suhtes silmsidemes. Kui kuskil jäi aken kauaks kustu, mindi vaatama. Niisugune oli eestlaste ühtehoidmine.

Vastakuti mats ja vurle

XX sajandi alguse kiire linnastumine ja maaelule ülalt alla või hõllanduslikult vaatava kõrgkultuuri tormiline areng tõi matsi ja vurle vastasseisu. Ühiskonna vundamendina taastootis talu endiselt rahva elujõudu, ehkki tagasipöördumine maale tähendas rohkem

kohustust kui loomuliku kuuluvuse tunnistamist.

1950. aastate algul hakati talusid kolhoosikeskusteks kokku vedama. Viivi Luik on seda halvavat vägivalda kirjeldanud “Seitsmendas rahukevades”.

Siis ähvardas Eestit tõepoolest kõle tühjus, mis olevat valitsenud siin kaks kolmandikku asukatest hävitanud Põhjasõja ja katku järel. Küüditamiste ja talude hävitamisega löödud haavad jäidki veritsema.

Suurtootmisele allutatud ja hääbuma kippuvast külast sai Eesti metafoor. 1960ndate lõpus laulis ansambel Rajacas kuulsaks Mihkel Zilmeri ja Toivo Tasa laulu “Tuhanded külad, tuhanded talud” (tuntud ka kui “Eestimaa”).

Selle refrääni lõpust “kuni su küla veel elab, elad sina ka” kujunes mantra. Hando Runnel kirjutas siis hingematvat isamaaluulet, mida kroonis 1982. aastal ilmunud “Ilusa maa” evangeelium: “Ilus, ilus, ilus on maa / ilus on maa / mida armastan.”

Ometi pääses maa ürgne kutse maksvusele. 1960.–1980. aastatel latifundiumideks paisunud kolhooside-sovhooside varjus taastus ka maaelu kui modus vivendi. Ainelist ja kultuurilist rikkust pressis neil aegadel välja igast poorist.

Hinnaks oli idülliliste Pätsu-aegsete maastike reostamine või häving. Venevere laugja voore nõlvalgi lösutab üks selle aja “mälestusmärke” — tühjade aknaaukudega tontlikult põrnitsev endine sigala.

Aga kui poleks olnud majandite võrgustikku, poleks ka kogu maad kattev laulev revolutsioon võimalik olnud. See oli XX sajandil teine kord, kui maainimeste sõna maksis Eesti saatuse üle otsustamisel.

Esimene kord oli Vabadussõjas, kui Asutav Kogu võttis 1919. a oktoobris vastu maaseaduse, mis tagas eesõiguse asundustaludele sõjas silma paistnud sõjameestele ning langenute peredele.

Uus iseseisvus saabus koos “tagasi taludesse” liikumisega. Kuna taastamistöö võeti ette vastavalt platsipuhastamise ideoloogiale laiali saadetud ühismajandite varemeil ning “punaparuneid” jahtides, lõhestas see eesti ühiskonna kõrval ka maaelu.

Nõnda algas maa-eestlaste viimane, aga võimalik et ka lõplik exodus linnadesse ja alevitesse. Koos lahkujatega kaovad koolid, seltsimajad, järele jäävad vaid surnuaiad.

Teekond Vargamäele

Seitse aastat tagasi märtsis Eesti peretalu konverentsil kõneldes kurtsin võimaluse üle, et majandusüksustena taastatud talud neelatakse varem või hiljem suurtootjate poolt alla. Kui selle alternatiiviks kujunevad aga taludest väljasõidukohad või puhketeenindustevõtted, oleme valinud taluetsnograafia.

Kahjuks ei näe ma siiani keskteed, kus saaksid kokku majandus, eluviis ja vaimsus. Eesti maa getostumise kindlaks märgiks on aga koerte ja püsside ähvardusel suletud erateed, järverannad ja jõekaldad. Mis ühtehoidmisele veel loota, kui ei pääse enam üksteist teretamagi.

Mõtlesime ja arutasime isekeskis kõike seda teel Veneverre. Kui kohale jõudsime, oli täiskuu juba peaaegu seniidis.

Väljamäelt alla mööda põldudevahelist teed kunagisele uhkele taluõuele sõites meenus, et väljamäele tõusmine ja sealt alla laskumine raamib eestlaste XX sajandi suurimat eepost, Tammsaare “Tõde ja õigust”.

Kinnituseks siinkohal selle lõpulause: “Ja ta (Indrek — R. V.) pani esimest korda oma käe Tiinale ümber piha ning viis ta sellelt väljamäelt alla, kust Vargamäe Andres oli mitukümmend aastat tagasi oma naise Krõõdaga üles tulnud ja talle esimest korda näidanud tema uut eluaset — Vargamäed.”

Kas võime loota, et väljamägedele tulemistel, sealt minemistel, tõusmistel ja laskumistel on veel tulevikku? Kui kauaks jagub veel neid, kes võivad end lugeda põlvkonniti kuuluvaks maarahva hulka?

Mis on selle tagatiseks, et Vargamäe ei jää üksnes eestlaste loo kirjalikuks mälestusmärgiks?

Olen seda mõtisklust ja neist tõusvaid küsimusi kirja panemas adventiaja künnisel. Millal siis veel kui mitte nüüd, aasta kõige pimedamal ajal, küsida lootuse ja valguse järele. Tähistas ju Jeesuse sünd seda, et maise ja meist igäühe jaoks ajaliku tõeluse kõrvale loodi vähemalt võimalus uskuda igavikku.

Siiani on meil rahvana ju ikkagi vedanud. Maa, mida rändurid selle hõreduse pärast peljanud või mis on seiklushimulisi ahvatlenud, mis eri valitsejate puhul käest kätte käinud, on päriselt kuulunud ikkagi ainult meile.

Maa ise pole meid kordagi reetnud. Selle tühjaks jätmisega võime aga meie küll reeta tema.

LISA 12

„Vallajuhid andsid pool palgast õpetajatele“ (ML: 2–3)

Rein Raudvere

Et hoida kool käigus ja maksta õpetajatele, kärpis Meeksi valla-valitsus ametnike ja teiste töötajate palka poole võrra. Nii näiteks töötab Järvelja raamatukogu kütja ja koristaja 500 krooni eest kuus.

Tartumaa Meeksi valla kodulehe muidu sinist ja musta värvi avalehel seisab punaselt: “Alates 1. oktoobrist kuni 30. novembrini 2009 töötab Meeksi vallavalitsus poole kohaga. Vabandame võimalike ebameeldivuste pärast.”

Poole kohaga ja vastavalt sellele ka poole palgaga töötavad mitte ainult vallavalitsuse, vaid ka valla allasutuste töötajad. Vallavanemast koristajateni, vallavalitsusest raamatukogude ja rahvamajadeni välja.

Põhjus on proosaline – tulumaksu ja muude sissetulekute kahanemise tõttu ei jätku muidu vallal aasta lõpuni raha. Nüüd on vähemalt vallamaja uks iga tööpäev lahti ja ametnikud vahetustega tööl.

“Eks see hädalahendus ole, aga me ei saanuks muidu õpetajatele palku välja maksta,” seletab vallavanem Boriss Rõžov.

Mehikoorma põhikoolis on kõigest 32 õpilast ja riigi makstavast pearahast ei jätku kooli kaheksale õpetajale palkadeks. Kui vald tahab põhikooli hoida, peab ta puuduva raha ise leidma.

Seni on suurte pingutustega hakkama saanud, kuid tänavu, mil tulumaksu laekub üle 17% vähem kui läinud aastal, enam mitte. Rõžovi sõnul palusid nad viimases hädas toetusabi riigilt, kuid sellele ei olewat rahandusministeeriumist isegi vastatud.

See sundiski tegema kevadel 5% palgakärpe ja panema nüüd sügisel inimesed tööle poole koormuse ja palgaga. Koolivaheajaks pidid ka õpetajad, kellest enamik ei tööta koolis täiskohaga, palgata puhkuse võtma, et nii endale palgaraha teenida.

“Kahe kuuga säästisime sedasi natuke üle 100 000 krooni, mis kooli palgamure seks puhuks päästis,” ütleb viimaseid päevi vallavanemana töötav Rõžov.

Palga pärast tööd ei tee

Üks valla allasutuse töötajaist, kes õpetajate palgamuret päästa aitas, on Järvelja raamatukogu kütja ja koristaja Kersti Rammo, kes kõigest 500 krooni eest kuus hoiab raamatukogu sooja ja puhtana.

“Palga pärast muidugi ei tasuks seda tööd teha,” nendib noor naine, kelle oma tütar õpib Eesti väikseimas, kahe õpilasega Järvelja algkooli teises klassis. “Aga hoian töökohast kinni, et oleks vähemalt haigekassa ja muud sotsiaalsed tagatised.”

Aasta tagasi, kui raamatukogu praegustesse hubastesse ruumidesse kolis, maksis Meeksi vald Kersti Rammole veidi üle paari tuhande krooni kuus. Miinimumpalga pealt pool kohta.

Tänavu kevadel vähendati poolt kohta veel poole võrra. Järelikult ka palka. Oktoobris võeti allesjäänud niigi veerandist kohast veel pool maha. Nii teenibki Rammo nüüd juba teist kuud järjest veidi üle 500 krooni.

“Eks raske ole, sest ega elukaaslanegi venna talus töötades praegusel raskel ajal palju teeni, aga päris hätta pole me ka jäänud, ema-isa toetavad,” tunnistab naine.

Rammo teab, et kitsaste aegade üle elamiseks tuleb ka ise pingutada. Nii korjas ta suvel ja sügisel ümbruskonna metsadest mustikaid ja jõhvikaid. Endale ja müügiks.

Kuigi raamatukogu on nüüd kõigest kolm päeva nädalas avatud, peab kütma ikkagi iga päev. Ses mõttes pole tööd vähemaks jäänud. Lihtsalt teenistus on pisem. “Egas jah saa jätta kütmata või ahju poole vähem puid panna,” tõdeb Rammo.

Helme vald müüb kortereid

Õnneks on paar head asja ka kõige selle juures. Esiteks, et siiani pole lund sadanud, nii on ära jäänud raamatukogu juurde tee lumest lahti hoidmine. Teiseks, 1. detsembrist peaks valla kehtestatud kahekuune palgakärbe lõppema ning vahepealse ühe jakobsoni asemel on uue aasta esimesel palgapäeval lootus taas kahele jakobsonile.

Ent Meeksi vald, kus Kersti Rammo töötab, pole kaugeltki ainuke, kes rahahädas töötajate palga kallale läinud. Tartumaalt näiteks püüavad oktoobrist aasta lõpuni töötajate 20% palgakärbete ja tööaja vähendamistega oma eelarvet tasakaalus hoida ka Laeva ja Peipsiääre vallavalitsused.

Valgamaa Helme vallavalitsus püüab oma eelarveaku lappida aga kinnisvara müümisega. Valla 28,7 mln kr suurusesse eelarvesse on kõige suurema augu löönud üksikisiku tulumaks, mida arvestuste järgi laekub loodetust koguni 1,2 mln kr vähem.

Et aasta lõpus mitte lõhkise küna ees seista, asuti seda juba suvel tihendama. Vallavalitsuse ja allasutuste majanduskulude 8% kokkutõmbamine aitas kõige suurema augu kinni toppida 450 000 kr ulatuses ja kõigi töötajate üheks nädalaks palgata puhkusele saatmine veel 207 000 krooni suuruse augu, kolmandaks punniks sai auklikus eelarvekünas valla kinnisvara müük.

Helme vallal on üllatavalt palju kinnisvara. Kui aasta tagasi andis riik vallale üle veel ka 30 korteri ringis, mis seni Helme alevikus kutsekoolile kuulusid, sai kortereid kokku 170 kanti.

“Leidsime, et valla asemel võiksid inimesed ise vara eest, kus nad elavad, hoolt kanda ja panime 49 korterit müüki,” põhjendab vallavanem Tarmo Tamm.

39 korterit läks müüki otsustuskorras, volikogu pakkus välja ekspertidelt küsitud hinna. Kui elanikud olid nõus, mindi notari juurde tehingut vormistama. 32 korterit on nüüd müüdud. Kümme tühja korterit pani vald oksjonile. Kuna ei läinud nii hästi kui loodeti – maha müüa õnnestus vaid pooled –, langetati alghinda ja tulemas on uus oksjon.

“360 000 krooni oleme kinnisvaramüügist juba saanud ja üht-teist lisandub veel,” on vallavanem rahul.

Ega järgminegi aasta kergem töota tulla. Pigem raskem. Juba on selge, et talvel jõutakse lumest lahti lükata küll vallateed, kuid iga elaniku koduväravani sahk enam rahapuudusel ei sõida.

Ometi aitavad järgmise aasta kokku kuivavat eelarvet natuke taas täita allesjäänud korterite müügid. Endale peab vald optimaalseks jätta 30 korteri ringis.

Tera siit, teine sealt

Tartumaa Ülenurme valla rahvas tunneb vallavanem Aivar Aleksejevi sõnul masu mõjusid kõige rohkem valla kruusateedel, mille hooldus jäi varasemate aastate omast kõvasti kehvemaks. Samuti selles, et elamurajoonides lülitatakse südaööst kuni kella viie-kuueni hommikul välja tänavavalgustuslampe nii, et enamasti jääb põlema vaid iga kolmas.

“Tera siit, teine sealt, nii me elame,” tunnistab Aleksejev.

Seevastu Puhja vallas ei peeta elektri sellist kokkuhoidu õigeks. “Oleme viimastel aastatel paljudesse küladesse valgustuse toonud ja on turvalisuse küsimus, et see ka töötab, niigi kipuvad vargused ja kuritegevus kasvama,” märgib vallavanem Vahur Jaakma. “Valgustuse vähendamine on väga ohtlik, just kella kahe-kolme vahel need kurikaelad kõige rohkem jooksevadki.”

Aga Puhjas ei ole, erinevalt paljudest omavalitsustest, tulnud ka aasta algul vastu võetud eelarvet kärpida.

“Me ei hakanud iseend ja rahvast petma, tegime kohe aasta algul eelarve väga karmi kärpega – läinud aastast 15% ehk viis miljonit väiksema,” räägib Jaakma, lisades, et see on igapäevaelus paljusid pingeid vähendanud.

Ent ka Puhja vallavanema sõnul on tänavu kõige enam inimeste elukvaliteeti allapoole tõmmanud kruusateed. Eelmisel aastal toetas riik Puhjat vallateede korrashoiuks miljoni krooniga, kuid sel aastal jäi abi neli korda väiksemaks.

“Meil endil polnud võimalust seda neljakordset vähenemist korvata, mistõttu teed on ikka väga auklikud,” tunnistab Jaakma.

Otepää lahkub kasutatust liitudest

Otepää vald on oma tänavuseks kavandatud ligemale 70miljonisest eelarvest olnud sunnitud kärpima 13 miljonit krooni. Volikogu esimehe Jaanus Raidali sõnul ei tohiks aga elanikud seda oma igapäevaelus veel tunnetada, kuna vajalikud tegevused toimivad.

Paraku ka kõige optimistlikuma prognoosi kohaselt tuleb järgmise aasta eelarvet kärpida veel 3–4 mln kr võrra. Nii otsustas Otepää vallavolikogu uuest aastast välja astuda nii Valgamaa Omavalitsuste Liidust (VOL) kui ka Eesti Linnade Liidust.

“Omavalitsusliidud on jäänud valitsusega läbirääkimistel väga nõrgaks, neist pole meile mingit kasu, ja kuna iga kroon on arvel, siis milleks seda raha kulutada,” väidab Raidal.

Sel moel hoiab Otepää vald kokku ligemale 400 000 kr kasumlikumateks tegevusteks. VOLi liikmemaks aastas on 360 000 kr ja linnade liidus 30 000 kr.

“Sama sammu kaaluvad teisedki omavalitsused, pigem juba teha selle raha eest naabervaldadega koostööd, ka teistest maakondadest, ja seista ühiste huvide eest,” arutleb Raidal.

Rahapuudusega on püstitähädas mitte ainult vallad, vaid ka suured linnad. Nii on tartlased märganud, et linna heakord on tänavu kehvemaks läinud. Kui Tartus sadas novembri alguses maha paks lumi, ei veetud seda isegi Raekoja platsilt linnavalitsuse akende alt ära, vaid lükati samas hunnikutesse.

“Lume vedu on väga kulukas, mistõttu kärpe-eelarve juures tehakse seda sel talvel vaid äärmisel vajadusel,” selgitab linnamajandusosakonna haljastus- ja puhastusteenistuse juhataja Madis Tammeorg.

Ettevaatust, trepp!

Tammeoru sõnul lükatakse Raekoja platsi hunnikud sulaga laiali, mida ilmade soojenedes ka tehti. Ka tänava äärtesse kuhjatud lumevalle veetakse vaid äärmisel vajadusel minema.

“Kui lume kogus läheb nii suureks, et muul moel pole enam võimalik liiklust tänavatel tagada, alles siis veame ära,” seletab Tammeorg lahti äärmist vajadust. Kuigi lumetõrjet tehakse endistviisi kõigil tänavatel, on üks lihtsamaid võimalusi kokku hoida tegemisajajärele andmine.

Tammeoru sõnul on nad kevadest saati igalt poolt pidanud järele andma. Küll niitmiskordade pealt haljasaladel, küll suviselt ja sügiseselt tänavakoristuselt. Kui mõnd tänavat koristati varem iga päev, siis kevadest saadik kolm korda nädalas. Kus korra nädalas, seal harvenes see korrale kolme nädala kohta.

“Ka trepid, mis kõrvalisemas kohas, on kokkuhoiukäärdest puudutatud ja neid ei hooldata talvel,” tunnistab Tammeorg.